

Словени балкански и њихова образованост^{*)}

— Стојан Њоваковић —

Да бисмо добро уочили питање о садашњој образованости Словена Балканскога Полуострва, ваља нам оставити на страну њихове етнографске разлике и њихов географски размештај, па просто потражити: чим се разликује њихова образованост из времена насељавања на Полуострво Балканско од оне која се сад на њима види? Нећемо распитивати ни шта су били словенски насељеници с оне стране Дунава, него ћемо чисто и просто упитати се: који су утицаји деловали на словенске досељенике, од како су у садашњим својим стаништима на Полуострву; какве су последице ти утицаји имали; којим су средствима и начинима у опште балкански Словени постали оваки какве их ми данас видимо?

Византија од VI—IX века била је за балканске Словене први про-

светни чинилац. Она је прва почела припитомљавати словенске насељенике из планина и поља прекодунавских. Друштвено и војничко стање старог света; његов грађански и црквени ред; његов свакодневни живот са својим навикама, својим угодностима и својом углађеношћу, с целокупном образованошћу старог света што је још живела у пракци и у обичајима, нису могли остати без утицаја на ова природина чеда, приањали су за њих и мимо воље њихове и давали су им извесну углађеност, која је у неког мање а у неког више продирала. Али је вера хришћанска показала се као веза која је Словене насељенике најчвршће зближила и саставила с овом старом образованошћу, обрнутом на хришћанство. Улога цркве у овом делу била је главна, одсудна и је-

^{*)} Ову је расправу француски читао поштовани писац на свечаном годишњем састанку Руског Археолошког Института у Цариграду 27. фебруара 1900.

динствена. Свештенику, јеванђељу и великом начелу човекољубиве једнакости и хришћанске љубави предали су се, с пуном искреношћу, на послетку и они који су били најупорнији.

У осталом византијско хришћанство само је собом представљало целокупну образованост, која се, таква каква је, могла само примити или не примити без промене. Насељеним простацима из преко Дунава није остајало шта друго, него или да приме са новом вером цео ред живота у друштву, у породици, у држави, у писмености, у уметности, онакав какав је био, или да остану при своме простачком животу. И балкански Словени усвојише са свим тај начин живота. И књижевност у њих постаде сасвим оно што је у то време била у Византинаца. Сваколика образованост византијска у оно време беше скроз прожета вером; вера је свуда била напред. Исто је тако било и у Словена балканских, а по том и у свију Словена православних. Поводећи се за својим учитељима византијским, балкански православни Словени истакли су веру као прво просветно начело, као главнога вођа своје просвете. Образованост сваколика скроз припадаше вери. С тим се начелом у православних Срба ишло тако далеко, да се вера ујединила чак с народношћу. И дан дањи има међу Србима људи, који, по начину средњевековном, мисле да Србин може бити само онај који је православан. Заветна оданост к оном словенству које се са византијском образованошћу мешало само у толико у колико је то неопходно везано било са хришћанском вером, чувала се и даље, с побожном љубављу, украј домаћега огњишта. Иначе се, у јавном животу и у њиховим међународним везама

балкански православни Словени са свим уједначише с Византинцима. За своју писменост усвојише и удешише грчка слова, и тај спољни знак и данас знаменитошћу својом сведочи докле се терало с овим уједначењем. Балкански Словени су се много пута с Византинцима борили и за врховну државну власт, преотимљући је за се, али су увек делили и сматрали као свој властити васколик византијски антагонизам спрема црквене власти у Риму.

При свем том, приморски Словени Балканскога Полуострва, нарочито са западнога приморја, следовали су много италијанском утицају у уметности и у трговини. Та врста утицаја из Италије није била неодољива само по томе што је деловала без прекида, из дана у дан; њу је још подупирала и упорна борба, која се вршила крсташким ратовима и која је 1204 дотерала и до самог освојења Цариграда. Трговачки рад богатих италијанских вароши продужавао је без прекида и ову борбу духовну, и изазивао је појаве ванредне занимљивости за историју образованости. Онако исто као што су православни Срби своју властиту народност једначили са православљем, њихови је католички сународници заборављаху, мешајући се са Хрватима, који се, онако као Срби са православљем, стапаху с римским католицизмом. Мимо све то, италијанска моћна трговина носећи са собом извесне знаке италијанске образованости, продирала је и у врло удаљене крајеве Балканскога Полуострва, пошто се трговина балканска у средњим вековима налазила скоро сваколика у рукама италијанских трговачких градова, Ђенове и Млетака.

У тим правцима италијански и византијски утицај ломили су се по Полуострву све до краја XIV века,

с различитом срећом, како кад и како где.

У XIV веку наиђе политички преврат, који предругојачи готово све, од врха до дна. Тај преврат извршила је најезда турска, којој је требао читав век, да своје освојење до краја изведе. Према ономе што смо горе обележили, освојење је турско носило са собом на Балканско Полуострво нову веру — мусломанску, и нову образованост — арапску и источну. Спољни изглед Полуострва мало по мало се промени са свим. Двеста година након господства хришћанскога, живот се на Балканском Полуострву беше чудновато изједначио са животом источних земаља, у којима су образованост руководиле мисли арапске. Покрај латинских и грчких слова (која су последња и за словенско писање удешена), уведоше се на Полуострву и слова арапска, којима се писало не само турски и арапски него и српски. Старинска средишта вере и књижевности запуштеше и пропадоше скоро са свим; најсилнија образованост на Полуострву постаде образованост арапска. Племићи и први људи иселише се на страну, или се, мање више, уједначише с простим народом. Хришћанска вера и просвета склонише се у села и у манастире, и у то време њихови главни представници спадоше на свештенство, осиротело и, што је још горе, унижено својом властитом необразованошћу и незнањем, и на грађанство. Господарска, мусломанска, вера унижаваше хришћанску веру чим је год могла. Тога ради се и спољни живот балканских хришћана беше у многострујној уједначио са животом освајача господара, и од овога се последњег разликовао исвесним знацима, одређеним да држе разлику између вере господара и поданика њихових. Зна-

тан број одличних породица међу балканским Словенима прими и саму веру мусломанску, и с њоме се у свему уједначи с духом и тежњама турских освајача. У земљама се балканским начини преврат врло дубок и врло значајан. Има већ сто година од како се северна страна Балканског Полуострва почела отимати од освојења и борити за стара права своја, па и данас се на стотине хиљада броје балкански Словени што припадају Исламу. И дан дањи ти људи следују понајвише правилима образованости арапске, и махом су запојени духом и тежњама Ислама. Вредно је пажње, што осећање народности међу њих пробија с тегобом и у размерима врло ограниченим. Арапска образованост држи их у беспрекидној вези са светом турским, мусломанским и источним, и скоро свуда, они се најупорније устежу да се искрено врате међу браћу, напуштену некад, у тренутку слабости или тегобе. То је узрок те се они, понајвише, и не броје међу балканске Словене, међу које се обично рачунају само њихова хришћанска браћа. Ми држимо да је такав поступак неправилан; с тога смо их овде и уврстили на њихово место.

Васколик овај просветни покрет, византијски, римски и арапски, хришћански или мусломански, носи на себи један савршен знак једнакости и јединства, што цео целцат има полазну тачку у вери, што је надахнут искључивим верским тежњама, што народности увек претпоставља веру и што, тога ради, за љубав светога црквеног језика, — грчког, латинског, старог словенског или арапског — баца на страну језик и говор народни. У свеколиком томе покрету језику се црквеном давала једна иста надмоћност.

И ето у томе је језгра и суштина средњевијековнога просветног покрета, за који нам ваља додати да још није ишчезао на овим странама, ако мислимо судити појаве просветнога живота на Балканском Полуострву не по тој и по тој години летописа, нѐ по мислима што им одређују значај и правац.

Опет зато, цела је истина да су и међу балканским Словенима просветни покрет и мисли нашега доба имали утицаја и да су већ довели до знатних последица.

Где почиње тај просветни утицај новог доба, најбоље се може познати по супротности коју он показује спрам горе назначених обележја средњевијековнога просветног покрета.

Међу балканским Словенима просветне мисли новог доба јављају се у почетку своје буђењем народности и љубави к њој, и извесним претпостављањем народноснога осећања верском осећању.

Из ових тежњи изникла је одмах жеља да се народни језик изучи и развије као средство образованости, насупрот дотадашњем старом свештеном и црквеном језику. Од кад је овај начин сматрања себи пробио пута, сви балкански Словени, католици, православни, па чак и мусломани, почињу више ценити свој народни језик него ли црквени и почињу више вредности давати својем народном јединству него ли верским разликама. У току овога кретања, расцеп међу Србима и Бугарима, једва уочљив некада, оснажио се и изоштрио, и створио је антагонизам, каткада, може бити, и сувише страстан. Срби су се користили лепотом свога народног језика и дали су му књижевну углађеност, данас већ веома високу. Ујединивши се на осно-

вици народности као народносна црква, а задобивши, након последњега руског рата, и своју државу, Бугари се журе, следејући примеру Срба, својих западних суседа. Тако се из старих рушевина средњега века, на овим основима, ствара живот нов, пун занимљивости, каткад пун полета и страстности, што је, може бити, неизбежно онда кад се стварају облици нове народносно образованости, која је још једнако у својој постојању.

Један од најбољих писаца сувремене Француске, г. Е. М. де Воге (Vogüé) карактерише земље источне суседне и у сасвим сличним приликама с Балканским Полуострвом, као *земље прошлости*. Он позива своје читаоце, да од садашњих источњака с поверењем потраже живу науку о прошлости, називљући их верним чуварима старих завета историјских. „Исток је заборавио како се ствара историја — узвикује славни писац — али нам је, по племенитој повластици, исток сачувао нетакнуту историју старих времена.“ Узлазећи на свету Гору, г. Воге се спрема да онде нађе као у живом музеју још недовољно познати средњи век византијски.

У истину, данас је на свима овим странама прилична збрка. Свакога часа можете сусрести не само у мислима него и у практичном животу начине средњега века раме уз раме, врло често, с мислима и начинима нашега доба. Резултате овога спорог али не увек тихог развоја, који, у наше дане, старинским облицима ствара нови изглед, моћи ће нам показати само будућност, у којој ће се једном сталожити и сместити производи сваколикога овога просветног покрета.

Пјесништво

МИЛОВАН ВИДАКОВИЋ

Господину Чеди Мијатовићу

У сред света на тржишту,
 Видаковић скромни седи,
 Па у Србе што пролазе,
 И у своје књиге гледи.
 И Срби се махом сврате,
 Па са њиме у збор ступе,
 И књиге му одаберу,
 Па их узму, па их купе.
 У њима су прошли дани
 Са раздрагом описани.

Ту је стара српска слава,
 Што по свету беше знана;
 Ту су српски витезови
 И јунаци од мегдана.
 Ту се јавља и Краљевић
 На витешком Шарцу своме,
 Ту су... ту су и властела
 У оделу богатоме.
 У њима су прошли дани
 Са раздрагом описани.

Свуд се само понос вије;
 Свуд се види српска срећа,
 Да се Србин са усхитом
 На давнину своју сећа.
 Да увиди, што је некад,
 У прошлости добу био:
 Како се је својим царством
 И Душаном поносио.
 Свуд су... свуд су прошли дани
 Са раздрагом описани.

И Срби их жељно траже,
 Па их љубе, у свом вају,
 Те се неком дражи теше,
 У несрећи и очају.
 Пред очи им изилазе

Некадање дивне слике,
 И они их гледе с миљем,
 Пуни сласти, пуни дике.
 У њима су прошли дани
 Са раздрагом описани.

У невољи, у туђини,
 Те им драге књиге снаже
 Успомене на давнину
 И садашње муке блаже.
 Те им књиге крепе наду,
 Да ће српски јад да мине,
 Па их деци својој дају,
 Па говоре: „читај сине,
 У њима су српски дани
 Са раздрагом описани!“

И деца су сва читала,
 Пуна жудње, пуна страсти,
 У њима им беше радост,
 У њима им беху сласти.
 Из њих су се научила,
 Како да се Српство љуби,
 Оне су их подгајиле,
 Те посташе родољуби.
 У њима су прошли дани,
 Са раздрагом описани.

За дуго је Видаковић
 Своје књиге сам продавао:
 За дуго је цело Српство
 На уздање ободравао.
 И Српство их с миљем чита,
 У сред своје тешке злости,
 Па и сада, кад их чита,
 Увек рекне: „Бог да прости!“
 У њима су прошли дани
 Са раздрагом описани.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У погрди наших дана,
То нам тешке јаде блажи, —
Кад за Српство странац пита
И врлине српске тражи,
Па садашњост грдну нађе,
Пуну мржње, греха, злости,
Нек се спусти, па их тражи
У витештву, у прошлости.
Јер су тамо српски дани
Вечном славом обасјани!

† Вл. М. Јовановић.*

Дух времена сад је тако

— ни прича ни слика —

— Свет. Ђоровић —

Газда Марко купио кокош. То, до душе, није никакав важан догађај кад газда Марко купи кокош, јер газде обично и купују кокоши. Али та кокош није била као што су остале кокоши, него некако лепша, финија, господнија, — управо као да је из института дошла — кокош. Црнкасто перје њезино, осуто крупним, бијелим пјегама, чудновато се сјајило (особито према сунцу), па газда Марко и са разрогаченим очима не може довољно да је се нагледа. Метнуо је поред себе, милује је, па се мисли и премишља: или би је задржао у дућану, или би је, себи на жалост, однио кући?... Но није само газда Марко уживао у томе, што је тако лијепа, него и у томе, што је то баш кокош, а није пијевац. А он је мрзио пијевце из дубине душе. Мрзио их је прво због тога, што пјевају фортисимо, а и због тога, што имају пасију да пјевају пред зору, кад најслађе спава. Само име *пијевац* газда Марко није могао

да чује. Спомените му шта год хоћете само немојте пијевца, ако нијесте ради своме белају... Чак и школску дјецу, ону што пјевају у цркви он није звао као и остали свијет *пијевцима*, него *кањаринама*, а „Врача Погађача“ вратио је само за то, што му се један сарадник потписивао *Кукуруику*.

Елем он се дуго смишљао и премишљао о кокоши. Пребрао је у памети све своје пријатеље, — разумије се, газде, — и разаберао: шта који држи у магази. Један држи мачка, други мачку, трећи и мачка и мачку, а нико не држи кокоши. Наравно, да ни он не би смио бити изузетак, јер би на тај начин дао повода злим језицима да којешта говоре.

Ријеша се — и лијепо, под пазухом, однесе је кући.

Чим је полако, као бојећи се да је не разбије, пусти испод пазуха, одмах јој престава ново пребивалиште т. ј. омањи ћумез, показа јој

*) Ова, још нигдје нештампана pjesма, била је намијењена календару *Неретљанину*, те изгубљена. Ових дана нашао је г. Ђоровић у својим рукописима и уступио „Зори“. Покојни Влада писао је под утиском *Рајка од Расине*, па је отуда и посвећена његовом автору.

авлију и милостиво јој дозволи, да се свуда шетати смије, осим по софи, куда је посијао некакво сјемене.

Сретан и задовољан легао је гозда Марко а још задовољнији устао, пошто је цијеле ноћи сањао само о кокоши. Кад протра очи, он помоли главу кроз пенџер, да види: гдје је?... Била је на дувару... Прво јутро, па се већ услободила да ускочи на дувар!

— Бадава, одма се види финије чељаде, — промрмља гозда Марко. — Није то, брате, к'о обичне наше паоруже.

А знате ли, зашто је кокош ускочила на дувар? Управо за то, што нигдје није било пенџера, а дјевојка као дјевојка, — нарочито финија, — не може никако без тога. Морале се, дакле, задовољити и са дуваром, па да одатле гледа пролазнике и да мало проашикује. Њезина радост нагло се повећа, кад под дуваром опази овећу гомилу ђубрета. Она је добро знала, да се пијевци најрадије купе на ђубрету, — ради чега су и у пословицу уљегли, — па је мислила да и овдје држе своје саборе, или ако не то, а оно барем сједнице.

Преварила се! Чекала је дуго и дуго, па није дочекала ни једнога. Није ни посумњати могла, да је и томе крив гозда Марко, јер за љубав његову ни комшије му нису држале пијеваца. Све јој дакле узалудно!... И она чисто осјети, како је због тога поче бољети срце... Лијепо као да неко бургијом заврти кроза њ. И обори главу, па дубоко уздахну: „шта ћу јадна ја на св'јету сама?“

Уздах јој, некако, бијаше и сувише гласан, те одјекну на далеко. А најјаче одјекну у ушима једнога кицоша — пијевца, који чепркаше испред ђумеза чак у десетој авлији. Он се трже, клепну крилима и хитро узлети на једно дрво: неби ли одатле

опазио ту младу усамљеницу. Ма да је била доста далеко, бистре очи његове ипак је опазише. Тога часа амор одапе стријелу и она се заустави у сред срца кицошева. Не знам је ли га то заболило или није, тек он осјети и дрекну из свега грла:

— Мили Боже красне ли ђевојке!

Па, истога часа, полети са дрвета, скочи на једну кућу, па на другу, на трећу и за час се створи код лијепе кокоши.

— Ево мене, па да ниси сама, — крикну јој и затресе својом лијепом крестом.

Кокош се чисто зачуди овако слободном понашању, па отскочи мало у страну.

— Молим, шта желите?... Нисте ми се још ни представили.

Он је зачуђено погледа:

— А шта је то?

— Нисте ми казали вашег имена.

— Ја немам другог имена него пијевац... Зову ме и кицошем, али то је надимак. Ја сам пијевац и ништа друго. А, најпошље, што ће ти моје име?

— То је ред... Тако се представља.

Он слегну крилима.

— У нас није било тога обичаја. А *иресставиши* се значи у нас умријети, заковрнути.

Кокош га погледа мало боље. И ако не бијаше најпристојнији, али тек... тек бијаше лијеп... То је, у неколико, освоји и она се ријеши, да мало прокакоће с њиме.

— Лијепо вријеме, — поче.

Он тресну крестом.

— Не разумијем ти се много у вријеме, ама знам, да си ти лијепа... Нема ти у мене тамо амо... Ја хоћу да сам одма на чисто.

— А шта то?

— Да се узмемо... Ја имам још три жене, ама ми ни четврта неће бити на одмет.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Она чисто отскочи и, стидљиво, заклони главу крилом.

— Ух, ух, ух, како непристојно говорите!

— Ја не знам, шта је ту непристојно.

— Одмах говорите о свадби... А о љубави ни спомена нема... Види се, да нисте начитани! Нисте, сигурно, прочитали ни једног романа.

Он зину од чуда:

— А шта је то?

— Књига, у којој има свашта... Има и лијепих ствари, а има и чуда и страшила, да се најезите.

Он заврти главом.

— Ја не знам већег страшила од лисице...

— Онда не знате ништа.

Пијевац се окрену око себе на све стране, да види: има ли још кога.

— Ама што ми говориш *ви*, кад овђе нема никога осим мене?

— То је из учтивости.

— Ама реци ми *ми*. Ја волим, да се држимо старинскога адата.

— Нисмо још одиграли ни једне мазурке.

Пијевац се почеша панџом иза увета. Ни ово јој није разумио. Маркар и кокош, признаде у себи да је паметнија од њега!

— Ама шта ћемо ту отезати, — дрекну уједанпут. — Питам те ја лијепо: бегенишеш ли ти мене?

Она се као застиди.

— Та... оно волила бих вас... али да се владате мало по роману... Ето н. пр. правите ми сереналу.

Он зину још јаче.

— Ђаво ме понио, ако ти десету ријеч анлајишем... Кажи ти мени лијепо, шта је то?

— Дођите ноћас, па ми пјевајте какву лијену пјесму.

Он залепрша крилима од весеља.

— Е то је лако... Знам ја много пјесама... Доћи ћу, па да чујеш како сам грлат...

Растадоше се...

*

Чим је поноћ прошла, ето кицоша, па хоп на газда Марков дувар. Кокош је баш спавала у ђумезу, кад се он раздера:

Спаваш ли, злато моје

Спаваш ли, ој?

Кокош се за час прену, а прену се и газда Марко. Њему се испочетка учини као да сања, но како се пјесма отегну, он скочи и почне слушати.

— Хм, Митар погани син (а Митар му комшија), купио пијевца да ме љути, — прогунђа.

Пијевац пјеваше правилно готово сву пјесму „Спаваш ли?“ Али бадава кад газда Марко ништа не разумједе, него оно ужасно „кукурику“. А то „кукурику“ продрије му кроз уши, па чисто до мозга.

Газда Марко скочи:

— Бре даћу ја теби „кукурику“, ниткове и нитковски сине...

Па шчепа свој штап и онако необучен полети према дувару. Срећа, да га кицош зарана опази, па искочи на кућу и поче зијевати према њему, као да му се руга. Газда Марко удари камењем... Пијевац полети даље...

— Ово ваља! Ово је романтично! — затапша кокош крилима, топећи се од милине.

*

Сјутра дан, ето опет кицоша. Накривио кресту, па пјева: „Дикин тата има двоја врата.“ Кокош га дочека далеко љубазније, него јуче. Чинио јој се чак и љепши и гиздавији.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Но како ти се сад свидим?
— запита је. — Зар оно није било јуначки?

— Романтично!... Дивно!...

Он јој се приближи и помилова је крилом.

— Сад заслужујем да пођеш за-
ме, а?

Она изви главу, као мачка кад се помилује.

— То не... Сад заслужујеш, да ти говорим *ми* и да ти дам први пољубац.

— Не ћу ја тако, — окоси се он.

— Будало, то је у моди. Тиме се обично почињу сви романи.

— Не... не... не!... Ја то не ћу.

Она се мало наљути и уздигну кљун на више

— Онда, за казну, наљутићу се на те и нећу се одљутити, док ми не приредиш још једну серенаду.

Он се малко замисли.

— Добро, — рече, — али ако ћеш сјутра бити моја.

— Хоћу — одговори.

— Е, па онда до виђења!

— Adieu!

Он опет преко кућа одлети. Боље што се није осврнуо, јер да се осврнуо тад би лијепо видио како се украј кокошке створи један гаћан и изненада је кљуцну кљуном у кљун (или, како би он рекао, пољуби је) Она се окрене и погледа га као увријеђено, но не одвећ оштро.

— Господине, ви сте дрски!

— Молим ја сам адвокатов пијевац. Ја не знам параграфа, по коме би пољупцем чинио злочин или преступ — одговори он и задовољно додаде — кò, кò, кò, кò, кò.

Њојзи се те ријечи свидјеше као врло паметне. Бадава, финије пијевце лако је познати!

— Ви сте много читали? — за-
пита га некако и сувише весело.

— Много... Баш сам и сада чи-
тао о једноме злочину, кад чух, гдје се онај кицошки глупан дере. Одмах сам мислио, да ће бити какво чудо! И гле, нисам се преварио. Ви сте право правцато чудо т. ј. чудо од љепоте.

Па је опет кљу... то јест пољуби.

— Маните! Видјеће ко! — кри-
кну она и сакри се у ћумез.

Он, весело намигну, узви главом и врати се натраг.

*

Пред зору дође опет кицош да запјева. Он дигну глас и отегну, но тек што је прешао неколико такто-
ва, створи се поред њега гаћан. Ма-
кар и незван зину и он и пусти глас, који готово заглуши кицоша.

— Безобразнице! — викну ки-
цош и прекиде пјесму.

— Охо, то је увреда... одговори
гаћан и диже главу — молим вашу
карту...

— Незнам ја увијања, само ти и
опет велим, да си безобразан.

Гаћан се расперуши.

— Доста је! — крикну. — Сју-
тра очекујем твоје дјеверове.

— Нисам ја дјевојка, да ми тре-
бају дјеверови.

— Нађи их и пошаљи ми. То је
ред. Ми ћемо се бити!

— Е, ја сам на бој готов! —
дочека кицош.

У тај час помоли се газда Марко.
Кицош, као да му се надао, стругну
без обзира. А гаћан се накостреша,
па као да ће полетити Марку на
главу.

— Шта ћеш? — дрекну.

Истога часа погоди га камен у
крило. Он се преврну и одлети без
трага.

*

Сјутра дан, пред очима лијепе
коке, био је двобој. Двије мегдан-

ције стале један према другоме, па се мрко погледају. Около њих стоје дјевери кицошеви: један дебели гусак без репа и мршави патак без једнога ока и гаћанови: официрски пијевац, гиздав и поносит и вазда важни др. Морац... Пошто се добро погледаше, дјеверови дадоше знак, да се двобој почне... Мегданције се нарогушише и полетише један против другог... Зграбише се и понијеше... Облијеће час овај онога, час онај овога, прескачу се, гуле и трзају, али ни један да попусти. Перје лети и са једнога и са другог и трепери око њих као снијег кад пада, па ништа. Најпошље се кицош осоколи, залети се и кљуну гаћана у кресту и то тако јуначки, да му потоком потече — капља крви. Др. Морац то опази и дрекну из свега гласа.

— Стојте!

Стадоше.

— Потекла је кап крви, а то је у модерним двобојима и сувише! Сад се измирите.

Оба противника попријек се погледаше. Ипак се наклонише један другоме.

— Да се пође, — рече гусак, који бијаше нестрпљив, јер је баш јутрос једној гуски заказао rendez-vous.

Сви се сложише, осим официрског пијевца. А он се није сложио због тога, што је ненадно ишчезнуо измеђ њих. Сви га почеше тражити. Преврнуше дрвље и камење али га нема па нема.

— Ено га! — дрекну гусак у једанпут и љутито шикну.

И збиља! Официрски пијевац стајао је уз кокош, па се љубе и играју, — да сви морадоше окренути главу у страну.

— Шта је ово? — запита кицош у чуду.

— ...Дух времена сад је таки, — одговори гаћан и слегну раменима.

— Романтично! — довикну им кокош. — Добила сам правога љубавника. Види се да је био у официра!...

Др. Морац хтједе загладити ово са каквом паметном ријечи, коју нико неће разумјети. Не могавши смислити, он се нарогуши, погледа по свима, па, у колико је могао важније, избаци:

— Живила *сецесија!*

Српски језик на Порту

XV. и XVI. вијека.

— Миленко М. Вукићевић —

Кад Турци пређоше на Балканско Полуострво између 1353. и 1354. године први јачи сукоб што га имађаху на овом полуострву јесте онај са Србима на Марици 1371. године. То је и најјачи судар у коме су Турци били срећни. Мјесто код *Чрномена* гдје је тај бој био и данас се зове *Срб-синдим*, што ће рећи *Српска погибија*. Тако само име прича свијету докле се могла простирати српска држава у

вријеме њене снаге и развоја. Од Маричке Битке па све до краја XV. вијека, а то је преко сто тридесет година Турци су непрестано имали посла са Србима и српским државама било зависним или независним, или полузависним. Највећа држава на Балканском Полуострву, кад дођоше Турци, бјеше српска. Освојивши српску државу Турци задржаше многе и многе установе, које постојаху у старој српској држави, па

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

с тим и језик, којим се српска држава служила са околним државама, дакле *српски језик*. Ово није само фраза, но је историски факт, и ми ћемо га овдје подацима расвијетлити и утврдити.

Прије свега у Европи нико не знађаше онај језик, којим се Турци служише. Нико не разумијеваше турски и персиски, а готово нико ни арапски. Међу тим све државе, с којима Турци доцније дођоше у додир као српска деспотовина, босанска краљевина, угарска краљевина, Влашка и Молдавија, или се служише српским језиком у дипломатској преписци као Србија и Босна, Влашка и Молдавија, или имађаху на двору секретаре, који добро знађаху српски.

Осим тога баш онда када се турска сила почела развијати у султански двор доспјеше двије племените Српкиње крви владалачке, једно *Оливера*, кћи кнеза Лазара а сестра деспота Стевана Високог за Бајазита I., а друга, мало доцније, кћи деспота Ђурђа Бранковића, *Мара* за Мурата II. И једна и друга имађаху собом читаву пратњу од Срба и Српкиња, те се и на тај начин уносаше српски језик у саму породицу турских султана.

Осим тога одмах по освајању Мађедоније у турској војсци бјеше доста војника српске крви, поред оне помоћи, коју морадоше српски владоци из државица с јужне стране Шар-планине давати као вазали султану Мурату I. И једни и други говораху, наравно као Срби, српским језиком. И тим је начином уношен српски језик међу Турке и допирао на Порту. Послије Косова овај утицај српскога језика бивао је све јачи и јачи на Порту.

Са освајањем српске деспотовине и краљевине, са падом Херцеговине и Зете највећи број дјеце за јаничаре даваху српске покрајине. Од ових јаничара постајаху доцније највиђенији државници и војсковође. У преписци са другим а особито у међусобном разговору говораху српски. Тако српски језик задоби толики утицај на Порту да он постаде у преписци Пор-

те дипломатски језик за Угарску, Дубровник, Влашку и Молдавију. Сва готово преписка између поменутих држава и Порте вођена је српским језиком. Исто тако вођена је преписка између Дубровника и Угарске, Влашке и Молдавије на српском језику. Ово, што наведох тврди и *В. Јагић*. Он вели: „Оно доба (у XV. и „XVI. вијеку) бијаше језик српски чак „језиком дипломатским, турскога, угарско-„га и румунскога двора кад су штогод с „Дубровником или међу собом уговарали: „што нам доказују њихова писма, која се „налазе у збирци српских листина код „Миклошића, као н.пр. писмо Амурата II. „од г. 1430. и 1442. на републику дубро-„вачку, писмо Мохамеда II., Али-бега, „Хамза-бега, Бајазита II., Селима I., Су-„лејмана II.; писмо Матије краља угарско-„га од год. 1465. на фатора Александра „Дубровчанина, писмо Ивана Запоље на „Мехмед-бега, писмо Александра војводе „Молдавскога на Дубровник и т. д. ¹⁾

Према овоме што вели Јагић, ја ћу да наведем овдје неколико навода из поменутих писама, а и из писама, које Јагић није помињао с тога што у оно вријеме, кад он писаше своју Историју књижевности, не бјеху још објављена.

Тугра султана Амурата II.*)

„Ја велики господар и велики амира „султан Амурат бег, син великога госпо-„дара и великога амуре султан Мехемет „бега, хоке и заповедује господство ми по „сјем повелени, поколи племенити и ча-„сни и славни и о свем љубими госпо-„ства ми кнез дубровачки и часни вла-„стеле јего показаше љубов и пријател-„ство право и истино ка господству ми, и „послаше властеле и поклицаре своје на „порту господства ми²⁾)...“ и т. д.

¹⁾ *Jagić. Histor. Knjiž. стр. 146.*

²⁾ *Miklosich Fr. Monumenta Serbica. Viennae 1858. стр. 362—363.* Горње писмо писано је у Адријанопољу мјесеца децембра 6. љета 6939. (1430). индиктиана 9.

* Ово и сва друга писма у овоме чланку доносимо садањом азбуком ради лакшега читања.

Од истога султана имамо једно писмо Дубровчанима од 1442. год. мјесеца фебруара, којим потврђује привилегије Дубровчанима. Из њега такође узимам само један одломак. „Ја велики господар и велики амира султан Мурат бег, син много нарочитаго господара амира султана Мехемет-бега, заклинам се, тако ми Бога, ко је створио небо и земљу, и тако ми великога пророка Махмета, и тако ми .᠑.᠓.(7) мусафи, што верујемо ми муслманје, и тако ми .᠑.᠓.(124) пророк божјех, и очеву душу и дедову и душу моју и у сабљу, чим се опасују,³⁾ и у главу моју, како од данашнега дне напрједа заклевх се честитому кнезу и властелом дубровчаном, зашто честити кнез и властеле и опкина дубровачка послаше на порту господства ми почтене даре и своје поклицаре, Ни- колу де Гоци и ш ним Пиера де Премо, за то поставих ш ними праву веру и „љубов намесну⁴⁾ ..“ и т. д.

Послије Мурата II., мужа Маре Бранковићеве, да видимо како пише његов син, Мехмед II., пасторак поменуте Маре. Овај је под утицајем своје маћехе и под утицајем образованих потурчењака из Србије, Грчке и Бугарске добио укус да чита и да се усхићава дјелима Александра Великог, персиског цара Кира, и Јулија Цезара.⁵⁾ Тај васпитаник и пасторак Маре Бранковићеве 1456. год. пише:

„Од херцегове земље санжак бегу и новскому и хотачкому кадије. када оваи книга к вам догје, такои да знате: прјеле овогаи кои новску сланицу држи Јеине бег на порту ми догје, на тоизи земли од друзјех страна, друзх људи се соо продаје, царства ми иманју штета се чини, за што ми се потужи, тере му смо били книгу дали да без амалдарске рјечи нитко соли не продава. када такои

³⁾ Овдје *опасују* стари срп. облик првог лица јединине времена садашњег мјесто *опасује.и*, као год данас код глагола *хоћу, могу*, и провинцијално *везу* и *вићу*.

⁴⁾ Miklosich. Monumenta Serbica стр. 409—411.

⁵⁾ Мијаговић Чед. у Годишњици III. стр. 95.

„би од дубровачке господе кои харач до- несеше Бартало Жамановик и Николин „Гундулик именов лјуди од тогаи мјеста „харач донесавше: до сад у херце-земли „наша се је соо продавала била, а ми смо „од царства ви харачника, веки нам је „живот од тогаи, ако овои овакои буде, „од харача нам кје манина бити...“⁶⁾

Ево још једног цијелог писма од 1471. год. 30. новембра.

„От великога господара и великога ца- „ра амире султана Мехмед бега кнезу и „властелом дубровачцеми. много здравие „да прими племенсту ви, а то да знате, „како догоше ваши поклицари и ваши „властеле на порту царства ми Никша „Журетик и Френчешко Пуцик, и донесо- „ше от вас закони харач царству ми де- „сет хиљад дукат златех бнетчцех, кое „узех и примих царство ми месеца ноев- „рија а на покони дне у суботу в лето „рождства христова тисуку и четириста и „седмдесет и прво за годину, која греде, „плакено и тисуку и четириста и седм- „десет и друго лето до први дн месеца „ноеврија. а писа у Визе“.⁷⁾

Ради бољег поређења изнијећу два од- ломка из писама султанице Маре, маћехе султана Мехмеда II. Она пише господи дубровачкој 4. новембра 1470. год.:

„Ја госпогја царица Маара примих од „доходка дубровачкога пет стот перпер ду- „бровачких, што дава Дубровник доходк „од Стана на Јерусалим цркве светому „архаггелу на годиште...“⁸⁾

Исто тако и 18. децембра 1473. год.

„Племенитим и мудрим и всакои по- „чтенои чсти и хвалје достоиним и нашим „добрим и старим пријателјем, брате ми „кнезу обраному и властелом дубровачком „од госпогје Маре много поклонјение...“⁹⁾

Као што се види у писмима Маре, ћери српскога деспота Ђурђа Бранковића и њеног пасторка султана Мехмеда, језик је

⁶⁾ Miklosich Fr. Monumenta Serbica. p. 474—475.

⁷⁾ Јби стр. 514.

⁸⁾ Јби стр. 514.

⁹⁾ Јби стр. 516.

један исти и то српски језик онога времена. Исти је такав језик и у писмима Бајазита II. од год. 1481. 22. новембра,¹⁰⁾ од год. 1483. мјесеца марта¹¹⁾ и маја,¹²⁾ од год. 1484. мјесеца сафера,¹³⁾ као и у писмима од 6. септембра 1485. и 3. априла год. 1512.¹⁴⁾

Осим султана служише се српским језиком друге половине XV. вијека и поједини великаши у својим препискама. Тако српским језиком пише Али-бег, син кнеза Ивана Влаховића Дубровчанима 26. јула 1470. год. Ево један одломак из његовога писма:

„Боже, в име твоје амин. Ја Али бег, „син кнеза Ивана Влаховика, чеснјегер и „склав¹⁵⁾ великога цара и великога господара амир султан Мехемед бега, дају знати „свакому и свакои врсте чловјеку, како „од источне стране како од западне тако „бусроманину како каурину, прјед кога се „изнесе ови мои лист отворени, како будуки се смиловал велики господар на господина херцега Владка, међу ине милости, које му је учинил, мене Али-бега „чешнегјера свога склава посла својем листом вјерованем к много почтеному кнезу „обраному и к властелом дубровачцјем...“¹⁶⁾ и т. д. и т. д.

Истим оваким језиком писано је и писмо 1470. између 21. и 30. јула Али-бега и Хамза-бега,¹⁷⁾ па Хамза-бега од 8. фебруара 1472. год.¹⁸⁾ Осим тога српским језиком служило се и у преписци између Дубровника и угарског краља Матије Корвина, сина Сибињанина Јанка. То се види из једнога писма, којим краљ Матија чини неке дарове Дубровчанину Александру. Писмо се почиње:

¹⁰⁾ Miklosich. Monumenta Serbica стр. 526—528.

¹¹⁾ Јби стр. 528—59.

¹²⁾ Јби стр. 529.

¹³⁾ Јби стр. 529—530.

¹⁴⁾ Јби стр. 534—548.

¹⁵⁾ Склаз = роб.

¹⁶⁾ Јби стр. 511—512.

¹⁷⁾ Јби стр. 513.

¹⁸⁾ Јби стр. 515.

„Матиаш, милостју божијом крал угарски, далматински и хрватски и к тому, „даемо на знанје свим и свакому, кому „се подоба, по овом писму нашем отвореном, како ми процинујући¹⁹⁾ и на памет прјеносећи¹⁹⁾ праву вирност и многе „вирне службе вирнога нашега почтованаго и редовнога фрат Александра дубровчанина“²⁰⁾... и т. д.

Српски језик употребљаваху Турци у преписци са сусједним државама у Европи. Не само у преписци, него се на Порти у шеснаестом вијеку мораше служити српским и поједини посланици европских држава а особито посланици Аустрије. Ако нису знали српски, они су морали имати тумаче.

Ради потврде овога, што рекосмо, ја ћу овдје такође навести по један одјељак из писама султана *Селима I* и *Сулејмана Великог*.

Султан *Селим II*. послао је једно писмо Дубровчанима 1513. год. 4. априла а друго 5. марта 1517. год. Из овога другог писма узимамо један одломак управо почетак:

У почетку писма стоји турски написано: „*Хув и Гани Јул Мугх Нил-М-Ин*“ што од прилике значи: „Онај богати Бог обогаћавајући и помагајући.“ Испод овога стоји Тугра султана Селима: „*Селим Хан Ибин-Бајазит Хан Ел Мугаффер Дајлен*“, што ће рећи: „*Султан Селим, син султан Бајазита, свагда Богом потпомогнут и осилен*.“ За овим настаје српским језиком:

„Милости божи ја велики господар и „силни цар, амир солтан Селим Хан, син „пресветлога и узможнога покоинога Бајазит Хана, приморскием и натолискием „и романскием и инием землам господин. „Пишет висота царства ми овуи светлу „клетовну книгу, при ким се прогледа и „прочте, свакие чловјек да знае: пропри „те овога времена почтенније изабранније „добровачки кнез и властелје славним по-

¹⁹⁾ Овдје тачна употреба љ.

²⁰⁾ Monumenta Serbica 494.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„коиним деду ми солтан Мухамеду и родителју солтан Бајазит Хану у нихи временах еот верну с правдом поклонили и „правду сложбо учинили.“²¹⁾ и т. д.

Тако исто и истим језиком пише и син Селимов султан Сулејман II. У једном писму Дубровчанима пише из Сиваса:

„Милостју божију ја велики цар и силни господар и велики амир султан Селиман всем земљам приморским и румским и караманским и натолским и романским и инем млозим землам гошподин. пишет висота царства ми у васим почтением кнезовем и властелом дубровачкем много поздравлене и херетисане²²⁾ (*χαιρῆτισμός*) племенству ви.“²³⁾ и т. д. и т. д.

Ово писмо писано је између 1520. и 1523. год.

Српским језиком писано је писмо војводе и капетана дунавскога Мустафе острагонском капетану Петру, писано је у Пешти 24. децембра 7045. (1536) год.²⁴⁾ Тако исто и она три писма *Јована Запоље*, угарскога краља *Мехмед Бегу Јахипашинћу*, господару српске земље: санџака смедеревског, биоградског, подунавског, посрјемског и господару других краишних градова, која су писана у Великом Вараду 30. октобра (7046) 1537. године.²⁵⁾

Осим тога што је српским језиком вођена преписка између Порте и Дубровника, Угарске, Влашке и Молдавије, за тим између Угарске и Дубровника, између Влашке и Дубровника као и између Угарске и пограничних турских паша на Дунаву, вођена је кроз цио XVI. и XVII. вијек српским језиком преписка између пограничних турских власти на Далматинском приморју и Млетачке републике. Српским језиком пише *Ахмет војвода*, новски и дубровачки емин с провидуром которским

*Санудом*²⁶⁾ год. 1534. августа 1. Српским језиком пише Џафер-бег, нећак Ферхат-бега, санџака клиског Фабрију Каналу 1558.²⁷⁾ Ферхат-бег, санџак клиску сву своју преписку са млетачким властима води на српском језику.²⁸⁾ И други представници турске власти на Далматинском приморју кроз цио XVI. и XVII. вијек вођаху преписку на српском језику с Млечима што тврде поред горе поменутих писама још 12 писама писаних српским језиком и ћирилицом, које је објавио у X. књизи *Starina С. Љубић*.²⁹⁾ Исто тако српским језиком вођена је преписка босанско-херцеговачких власти и других лица. То тврде писма, која је изнио *С. Љубић* у *Starinama* под именом *турске листине*.³⁰⁾ Сви дописи између крајишких турских и хрватских часника писани су српским језиком и готово сви ћирилицом. Рачки је објавио 154. таква писма у XI. и XII. књ. *Starina*.³¹⁾

Осим горњих писама, које потпуно потврђују у почетку истакнуто мишљење г. *В. Јагића*, да је српски језик био дипломатски језик на Порти, а ја велим не само на порти но и у преписци покрајинских власти турске царевине са угарским, млетачким, дубровачким и влашким властима, тврди још и седам писама, које је објавио г. *Јов. Н. Томић*, професор, у *Споменику* Срп. Краљ. Академије Наука у књизи XXXI. стр. 70 до 75. Од ових седам писама шест су *Мустафе*, санџак-бега клиског од 1576. до 1577. а једно је од 1603. *Мехмед-паше*, санџак бега клиског. Ради примјера за језик износим овдје почетак од писма, које је Мустафа писао јула 1576. год.

„Почтованому и сваке почтене части „и хвале достоиному кнезу и капитану „шибеничкому поклон и поздравленје ка-

²¹⁾ *Miklosich Fr. Monumenta Serb. стр. 550—552.*

²²⁾ Ова грчка ријеч значи *поздрављене* (*salutatio*).

²³⁾ *Monumenta Serbica стр. 552.*

²⁴⁾ *Jbi стр. 553—553.*

²⁵⁾ *Jbi стр. 553—556.*

²⁶⁾ *Starine jugosl. akad. књига X. стр. 7.*

²⁷⁾ *Starine књ. X. стр. 7—8.*

²⁸⁾ Погледај његових пет писама од 1558. год. у *Starinama X. стр. 8—12.*

²⁹⁾ *Jbi стр. 8—19.*

³⁰⁾ *Jbi стр. 19—21.*

³¹⁾ *Starine књ. XI. стр. 76—152.; књ. XII. стр. 1—41.*

„ко суседу и пријетелу нашему и потом
 „нека зна ваша милост како и једном и
 „другом лист писасмо заради оно девет
 „подложников шчто ускоци у бродових
 „ухватише у вашему каналу на варкакоши,
 „и о то(м) ми отписујете да то ваша вола
 „и ваша мисал није ни хоће да се тако
 „чини у миру и сусеству.“ и т. д. На
 крају писма стоји потпис овакав:

*Ја Мустафа бег санџак клишки
 и хливански тисах.*

На полеђини писма: *високопочтовано-
 му кнезу и капитану шибеничкому да се
 преда у руке у Шибеник.*³²⁾

Ево и један одломак из писма Мех-
 мед-паше, санџак-бега клиског спљетском
 кнезу:

„У свем веле високопочтованом и пле-
 „менитом кнезу и капитану сплетском
 „поклон и драго и лупезнаво поздравле-
 „нје од мене Мехмед паше клишкога сан-
 „џака каконо нашему суседу и пријетелу
 „и сад нека зна“³³⁾... и т. д.

На више мјеста поменуо сам да се у
 току шеснаестог вијека и на молдавском
 двору и у преписци са Дубровником слу-
 жило српским језиком. Као примјер хоћу
 да наведем само одломак из једног писма
 од 18. јуна 1566. год., које је писано у
 Сучави. И то молдавски војвода Алексан-
 дар пише кнезу и властели у Дубровник:

„Божиеју милостију Александар воево-
 „да, господар земли молдавској, пишем
 „племенитим и мудрим и всакое части
 „богом дане и похвалене достојаним и ве-
 „рованим господам и властелом дубровач-
 „кием, кнезу и властелом дубровачкием,
 „веле драго и лубимо поздравление. а сада
 „даем знати госпоцтву вашему, како јесмо
 „здрово, докле хоће бог у здравју чести-
 „тога цара и пријателем госпоцтву вам“...
 и т. д.³⁴⁾ На крају:

Александар воевода повеле господар
 земли Молдовској.

*Писа Драгомир Србин
 у месту Сучаве*³⁵⁾

Дакле језик, којим пише овај Србин
 Драгомир потпуно је исти онакав, какав
 и у поменутих писмима султана Мурата
 II. султана Мехмеда, султана Селима I. и
 Сулејмана II. дакле потпуно српски језик
 какав је и у осталим српским списима
 онога времена.

Кад се у XV., XVI. и XVII. вијеку тако
 јако служило српским језиком у турској
 царевини, онда гдје се он учио? На то је
 кратак одговор. У вријеме горе поменутих
 вијекова све данашње српске земље сачи-
 њаваху саставни дио турске царевине о-
 собито Босна, Херцеговина, Славонија,
 Сријем, Србија, Ст. Србија и т. д. Из тих
 покрајина купљена су многа дјеча као да-
 нак у крви,³⁶⁾ која су одвођена у Цари-
 град те су постајали јаничари. Дјечази из
 других крајева морали су поред ових на-
 учити српски језик као што су га и *ич-
 оглани* учили у *другом течају* званом *ки-
 лер-одаси*. Од ових ич-оглана постојали
 су доцнији знаменити људи, државници,
 војсковође, управници па и ђатиби. За
 то није чудо што се на Порти знало добро
 српски писати.

Да погледамо шта други кажу о срп-
 ском језику на Порти, а поглавито у току
 шеснаестог вијека. Али прије но што пре-
 ђемо на изношење туђих података о срп-
 ском језику на Порти кроз цио шеснаести
 вијек, да расправим најприје једну ствар. У
 дубровачким споменицима *Србија* свагда
 се назива *Schiavonia* или *Sclavonia*,³⁷⁾ ри-
 јетко *Рашка* а још рјеђе *Србија* па зато и
српски schiavo или *sclavo*. Отуда је назив
 тај за Србију и придјев српски пренесен
 у Италију и Млетке, те је тако распро-

³⁵⁾ Јби стр. 91.

³⁶⁾ О овом данку види расправу Јов. Н. Томића
 „Данак у Крви“ 1898.

³⁷⁾ О томе погледи *Кон. Јуречка Die Handels-
 strassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien wäh-
 rend des Mittelalters. Prag 1879.* стр. 19. у напомени.

³²⁾ Споменик XXXI. стр. 71.

³³⁾ Јби стр. 75.

³⁴⁾ Споменик Срп. Краљ. Академ. Наука књ. XI.
 стр. 90.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

страњен на Западу. Да је овако осим Јагића, Лиречека мислио је и *Fr. Miklosich* назвавши споменике Србије, Босне и Дубровника, (и сва горе наведена писма из његове књиге) *Monumenta Serbica*, дакле српски споменици. Поред тога *Медо Пуцић*, Дубровчанин 1858. год. израз *schlavicus* преводи са *српски* н. пр. *Ruschus magistri Christofori cancelarius schlavicus*, што је Медо превео српски канцлер Руско Христофоровић.³⁸⁾ У осталом ја сам о томе опширније говорио и доказао у једном чланку, у коме се јасно види да *schiaivo* значи *српски*, *Schavane Србин* а *Schiavania Србија* у ширем смислу.

Послије овога да видимо шта говоре други писци о српском језику на Порти у XVI. вијеку.

Луиџи Басано, Задранин, у свом дјелу: *Costumi de' Turchi, trattato, scritto al cardinal Ridolfi* вели у XXXXVII. глави за султана Сулејмана: „Султан се одликује од „осталих владалаца тиме, што док ови „мисле да треба много језика да науче, он „мисли да му је доста да зна свој језик „и српски (*schiaване*), који он много цијени „(т. ј. српски језик) и разумије, а овим се „(језиком) служи за то, што га многи на- „роди говоре.“³⁹⁾

Павле Јовио у свом дјелу о Турској, управо информацијама, које је послао цару Карлу V.,⁴⁰⁾ говорећи о језицима у турском царству вели ово: „Најглавнији језик је- „сте турски којим говори господар. Други „је арапски или маварски (*moresca*), ко- „јим је писан Коран. Трећи је *српски*, ко-

„јим говоре јаничари и који је јако рас- „прострт.“⁴¹⁾

Поменути Луиџи Басано, Задранин говорећи о писму којим се пише у Турској вели да су књиге све на арапском језику, који је у простом говору покварен позајмицама из језика сусједних народа као н. пр. у грчкоме се каже *affendi*, а Турци промјене *a* у *e* *effendi*, грчки *carpos* код Турака *carpus* (лубеница). Исто тако Турци су позајмили од Срба ријеч *војвода*, што значи капетан... Турци пишу писма и *српским* *словима*, која једни српски зову *буквица* (*Buchviza*) а други *ћирилица*.⁴²⁾

Да су заиста ичоглани учили поред других језика и српски језик у килер-ода си тврди и Блез-Вижнер (*Blaise de Vigenere*) у свом дјелу: *Illustrations sur l'histoire de Chalcondile Athenien de la decadence de l'empire grec etc.* кад на стр. 53. свога дјела вели да су ичоглани учили и *српски* (*esclavon*).⁴³⁾

Доста је и ово што сам до сад навео, па да се види да се Турци, освојивши српске земље, у преписци са старим Србима сусједних држава, служише оним језиком којим и Срби, дакле *српским* *језиком*. У Загребу било је и од прије писаца, који у својим расправама (на пр. *Кукуљевић*) тај језик називају хрватским. Али онда, кад султан Мурат II., Мехмед Освајач, Бајазит II. и Селим I. писаху поменута писма, не бјеше још хрватска област, и ни један хрватски крај под Турцима. Те се, ваљда, неће мислити да су Турци слали своје питомце у Загреб да науче хрватски језик, те да њиме пишу на Порти. Језик, којим се у то доба писало у Котору, Дубровнику, у Херцеговини и Босни и другим српским областима, бјеше *српски језик*, а не који други. То се

³⁸⁾ Споменици Србски од 1395—1423. Београд 1858 стр. I.

³⁹⁾ *E contrario in questo à tutti gl'altri Prencipi grandi il gran Turco, che dane gl'altri stimano necessario parlare molte sorti di linguaggio, a lui par che basti saper la sua, et la schiavane, la quale egli stima molto et intende aliquanto, et se ne serve per esser di molte nationi. (У Сансовиновој збирци под именом *Historia universale dell' origine, guerre et imperio de Turchi*, In Venetia 1654. лист 101 а и в).*

⁴⁰⁾ Потпун наслов: *Informatione di Paolo Giovio Vescovo di Nocera a Carlo Quinto Imperadore Augusto*, у поменутој Сансовиновој збирци лист 226—246.

⁴¹⁾ У збирци Сансовиновој лист 244. *La terza è la schiavona, familiare à i Giannizzeri per essere la piu larga lingua di tutto il mondo.*

⁴²⁾ Код Сансовина лист 104. друга страна.

⁴³⁾ Навод по *Јовану Н. Томићу*: „Данак у крви“ стр. 15.

види најбоље из старих књига, које су штампане у XVI. или XVII. вијеку. Навешћу овдје само два примјера: У једној књизи — Псалтиру — прештампаној 1636. у Млецима стоји на листу 127. овако забиљежено:

Сего ради и аз грешни и мањши во чловецех Јеролим Загуровић, властелин от града Котора потрудих се и желанием важдељех ка душе полезним књигама .. и т.д.

На другој страни овога 127. листа стоји:

Ако аште будет што погрешно а ви исправљајте и нас о сем благословите у-срдно трудивша се от многими времени дондеже савршихом сие дело иже глаголет се псалтир по грчкому језику а по српскому⁴¹⁾ (ѣ по гръпкѣмоу) језику певец и т. д. и т. д.

Тако исто и Фрањевац босански Матија Дивковић штампа у Млецима 1698. књигу *Наука користиански* и одмах у тој књизи на другом листу (на првој је лик матере Божије са сином) стоји: „Плач блажене дивице Марије који плач исписавши *грчки*, и исправивши многе ствари богословац Матија Дивковић“, исто тако вели и на стр. 63. и 105. своје књиге исписавши *српски*.

У осталом вриједност хрватског језика, којим данас ни Хрвати не пишу своја књижевна дјела, најбоље је оцијенио један од највиђенијих Хрвата, а то је *Људевит Гај*, који кад је покретао „Илиризам“, на једном мјесту овако вели:

„...у кога се сачувао чисти језик илирски, у кога обичаји; ко ли нам је понај-

„више гајио од кољена до кољена народне „пјесме илирске? У сваком одговору наћи „ћете Србље и Србство. Како дакле, да се „препиремо, шта је код Србаљах, у којих „од олтара до чобана ништа бити не може, „што не би народно било; код Србаљах, „од којих ми језик у свој мудрости и у „свом богатству и обичаје у својој изворности учити морамо, ако хоћемо да илирски живот обновимо; код Србаљах, који „су светињи свога Србства онај народни „дух и оно родољубство уздржали, којим „смо и ми (дакле Хрвати) у новије доба „ради слоге пространим именом илирства „новим животом ускрснули; код Србаљах, „који су нам од старине све сачували, а „којима ми мало или са свим ништа гледе самога народнога живота дати не можемо... Сав свијет знаде, да смо ми (т. ј. „Гај и његова дружина) књижевност илирску подигли и увели; ну нама још нити „из далекала није на ум пало икада тврдити да то није српски, већ илирски језик; паче поносимо се и хвалимо Богу „Великоме, што ми Хрвати с браћом Србима сада⁴⁵⁾ један књижевни језик и „мамо“.⁴⁶⁾

Најпослије мени није била најмера писати опширну студију о језику српском на Порти у XV. и XVI. вијеку, но само у најкраћим потезима истаћи да се Турска поред турског, арапског и персиског језика служила и српским језиком и да је са сусједним јој државама у Европи служила српским језиком.

То, што сам мислио, ја сам овим чланчићем и доказао.

⁴¹⁾ Курзив наш.

⁴⁵⁾ Дакле тек сада од кад је илиризам почет да се заводи Хрвати усвојеше наш српски језик.

⁴⁶⁾ Види све ово у Гајевој Даници Хрватској, Славонској и Далматинској за год. 1846. број 31. страна 124.

Бој у Фундини

— из ратничких успомена војводе Илије Пламенца —

Било је то у љету године 1876., кад је рат отпочет и кад је један дио јужне војске црногорске опсједнуо град Медун, у коме се бијаше затворио један бимбаша са 3 топа и 400 низама. Са војском, која је држала у опсади Медун, те спријечавала да се истоме додаје икакве помоћи (било у храни, џебани или војсци) из Подгорице и држала фронт турској војсци, која је пошто по то од Подгорице хтјела да продре к Медуну и даље, — командовао је В. Пламенац и В. Марко Миљанов (овај потоњи као у своје родноме мјесту, но баш тијех дана био је јако оболио, те није могао имати удијела у овоме боју). — Други дио јужне војске — као што је познато — под командом Војводе Божа Петровића, налазио се у Пиперима и на оној страни ишчекивао непријатеља.

Војска у Кучима, на освитак боја у Фундини, састојала се из: 1 баталиона цеклинског, 1 бат. љуботинског, 1 бат. мартинићског, 1 бат. братоножићског и око 5 до 600 Куча, који још тада нијесу били формирану у баталион; дакле свега око 3000 војника.

1. Августа, око 7 сати изјутра, кренуо је Мехмед паша са силном војском из Подгорице пут Куча, а за њима одмах на коњима велики тајин и џебана, што су намјеравали да унесу у Медун. Кад је В. Пламенац опазио толику силу, која је бројила преко 30000 војника, обазрео се на своју малену војшчицу и истој у име охрабрења рекао: „да их је мање, не бисмо имали што сјећи овога пута.“ А сам у себи тешко је сумњао да ће моћи шта учинити један на десетину. Ипак имајући у

виду храброст и ријешење своје војске, није клонуо духом нити убрзао са распоредом својијех, догод Мехмед паша није превалио Какарицку гору, као најпрву косу која се из Темовског поља ка Кучима подиже. Тада је послао 3 батаљона, већи дио цеклинског, љуботински и братоножићски у прву линију, која се продужавала од спрема Медуна па на ј.-ист. неким висовима, што се налазе иза (погледом од Подгорице) и испод Хелма, највисочијег врха у тој околини, са задатком, да из сухомеђом ограђених шанчића дочекају чело непријатељске војске. Сам Војвода са осталијема (баталионом Мартинићским, Кучима и око 200 Цеклињана, које је био код себе задржао) чекао је добро прикривен са западне стране Медуна, како ће Турцима у своје вријеме ударити са лијевог бока и потиснути их од Медуна, а у сваком случају бити готов да притекне у помоћ првој линији.

Војска је турска слиједила напријед без икаквог устезања или двоумљења, да ће јој ико смјети на пут стати, те је тако једним доста широким фронтом, коме је средина од прилике на врх Хелма ходила, дошла и заузела тај врх са његовом источном и западном страном, гдје је — негдје око подне — дочекана са живом паљбом из позиција оних трију црногорских баталиона. Чела појединих одјељења турске војске ушанчили су се и отворили ватру на Црногорце, којих је све мање бивало ушљед изгибања а од никуд појачања, а Турцима све већа сила придолазила, тако, да је — поред све одлучне храбрости — готово десно крило наше војске (цеклински бата-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

лион) већ почело изнемагати, пошто је на њега главна сила напала, будући оно најближе Медуну.

В. Пламенац, опазивши велику муку понавјише на десном крилу, као и на свој линији без разлике, а знајући за њихово одважно ријешење да неће нико да узмакне, пошље им одмах у појачање Куче, којима је много сметнула паљба с Медуна, да онако хитро полете у помоћ, као што је потреба захтијевала. Но та иста паљба допринијела је ратној срећи наше војске у првој линији тиме, што је ставила у забуну турску војску, која се усколеба од изненадне пучњаве са стране и нагне к томе новоме правцу. У таквој забуну турској приспију и Кучи, протму неке турске позиције с бока и оборе на Турке најбржу паљбу, а чим то осјете она друга три баталиона — сви једанак, поменувши Бога а за Господара и Отаџбину полете на јуначки јуриш: они с чела, Кучи с лијевог бока, а В. Пламенац с осталијема (бат. мартинићским и су 200 Цеклињана), који су се постепено приближавали, у најзгоднијем тренутку и то баш онда, кад је црногорски јуриш показао почетак повољног успјеха, изненада — као гром из ведра неба — удари готово с леђа некијем турским колонама и проузрокује на тај начин велики неред у свој њиховој војсци. Ова није имала ни далеког појма о снази црногорској, него је много силнијом сматрала; те из те бојазни, а најодважније нападнути на свој линији, Турци окрену плећа и стану бјежати. Прве колоне ломиле су и у неред стављале позади стојеће, а Црногорци сустопице слиједећи нијесу им давали ни једнога слободног часа да се окрену и поуреди, него тијем витешким начином сва она силовита

војска би сломљена и тјерана шачицом јунака опет до преко Какарицке горе, од куда је и дошла, падајући свијем путем као муве пред оштрицом црногорског јатагана све до мрколога мрака, када су их на конак справили.

У повратку логору, Црногорци су морали кроз мртве љешине турских војника, којих је тога дана толико оставило тудијен своје кости, да им се управо броја не знаде, али се рачуна, ако не више, око 7000 мртвијех, међу којима 6 бимбаша и преко 70 нижих официра. О броју рањених ни збора нема. Од стране црногорске пануло их је око 200 (да се стави округла цифра) мртвих и близу 300 рањених.

Пошто су се повратили на мјесто, одакле су оно у јутру посматрали силовиту Мехмедову војску, кад се бијаше отегнула пут Куча, са тога истога мјеста Црногорци стану сада разматрати бојиште и све што се на њему догодило, а Војвода са задовољством рече: „ето, хвала Богу и срећи Нашег Узвишеног Господара као и витешкој мишици вас Црногораца, обистини се она моја јутрошња, и у толико сам сада веселији у колико сам јутрос забринутији био!“

Иза тога слиједио је мирни но опрезни ноћни почивак иза тако срећног окршаја и тим начином заврши се славни бој у Фундини, који добива своје име по једноме селу, гдје је највише турских војника пануло.

Примједба. — Овдје се није улазило у излагање мањих потанкости, као: опис мјеста, на којима се бој у разним фазама развијао; истицање засебног јунаштва појединих одјељења или личних јунака панулих за крет часни и слободу златну, као и много других појединости, које би захтијевале много више времена и рада, него се имало за овај пут.

Француска Комедија

— Павле Поповић —

Сваком од наших читалаца без сумње је познато да је Француска Комедија прије кратког времена, и баш у тренутку кад је имала да послужи као једна од највећих умјетничких привлачности о свјетској париској изложби и да у њој фигурише као једна од највећих знаменитости француске културе; да је велимо то позориште, које је Дима *првим свјетским позориштем* називао, и које је одиста прво по времену као и прво по каквоћи — потпуно изгорјело, и да од оне цијеле величанствене зграде која је била свједок толиким литерарним догађајима, није остало ни камена на камену неоштећена.

Одиста је то била лијепа зграда. Посјетиоцу позоришта најмилије је било у ово позориште улазити. Мило му је било гледати и саму ону солидну квадратну зграду, ону чврсту, јаку и честу колонаду на којој су почивала три тешка камена спрата начичкана прозорима. А унутра? Да сте се у вече, пред представу, прогурали кроз ону гомилу продаваца који монотонно и са неким системом вичу имена вечерњих новина које продају, и да сте долазили до онијех усклијех врата која једина воде у први тријем самога дома, вас би дочекивале, одмах у том тријему, статуе Талме и Рашел, назначујући вам одмах да сте у дому глумачке умјетности. Пошље бисте пошли онијем широкијем степеницама, богатим ћилимима застрим које и десно и лијево воде у познату галерију биста. У овој галерији имали сте у мрамору умјетнички рађене ликове свијех главнијих француских драматичара тако да сте могли имати и уживање које човек налази у салонима вајарства, и уживање да у успомени прећете цијелу француску драму од назад три вијека. Ту сте имали — да почнемо прво оним по чијем се имену каткад ово позориште и назива — бисту Молиерову, и уз ову би-

сте Расина и Корнеља, а затим Лесажа и Маривоа, Дидроа и Бомаршеа и пуно других њихових млађих или старијих другова, све до оне велике класичне Удонове статуе Волтера према којој стоји малена биста Волтеровог можда најопаснијег противника Пирона. Па онда, даље, у другим одајама ове галерије, имали сте бисте Понсара, Балзака, Мисеа, Диме оца и других њихових другова, све до велике статуе Жоржа Санда, а силазећи низ степенице наилазили би на бисте Ожијера и Диме сина.

Да сте у дворану ушли, и, прије но што сједнете на мјесто с којег ћете представу гледати, да сте, за оно вријеме док продавци воћа и пића нуде своју робу на продају слично продавцима новина, прегледали цијелу дворану, вама би се ова већ на први поглед била јако допала. Све је у њој било пуно укуса, правилно и отмјено. Почевши од оног високог и маленог амфитеатра на којима су на класичним дневним представама били онај-више ђаци и други редовни посјетиоци, па редом све галерије са узаним лежама међу којима су се као ограде бијелили мраморни, често поређани стубови; и галерија прва без ових стубова и изнесена ванка као балкон а сакривајући под собом партерске ложе у које би долазили они што не желе бити виђени; па све до онијех снажнијех кариатида које држе на својим плећима оне ложе које су већ на позорници — све је то показивало правилан и елегантан стил и укус вијека у којем је ова зграда постала. Видјели бисте такође и нову завјесу, чувену гвоздену завјесу која је нарочито ради спрјечавања пожара начињена а која овога пута, баш при пожару, није учинила своју дужност. И док бисте гледали ону дугу колонаду на завјеси насликану и пред колонадом шест биста највећих француских драматичара, или разгледали елегантну

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

публику која увијек готово препуни кућу, вас би из тога гледања, на једном са позорнице тргла три традиционална тешка ударца чекића, знак да почиње представа у дому Молиерову...

Али од цијеле ове монументалне зграде није ништа остало, многе од описанијех биста разбијене су или окрњене, архив позоришни пун драгоцености докумената оштећен је и много је, необично много пропало у овом пожару, па чак ни животи људски нису били поштеђени. Наравно, мјере су предузете да се стање одмах поправи, спасавано је све што се могло, Комедија је прешла у друге зграде и давала представе у Опери и Одеону, одобрени су, невјероватном брзином и великом љубављу, кредити да се ново позориште зида, и ново ће позориште бити готово, како јављају, већ до љета тако да Комедија узмогне давати представе у својој кући за вријеме док траје изложба — али нема више дома који је био свједок цијелому развоју француске драме, нема дома у којему су се толике борбе литеарне водиле и пожар Француске Комедије остаје ипак ненакнадив губитак литеарни.

*

У Паризу, као донекле и у другим већим свјетским пријестоницама, има позоришта која дају н. пр. само водвиљ; других која су само за данашњу модерну драму; трећих у којима се могу гледати само мелодраме и слично; четвртих гдје су комади који потребују богат декор и сценерију и т. д. Свако од тих позоришта, има према роду драмском који је овако изабрао, и свој посебан карактер и свој посебан репертоар. Француска Комедија, на по се, има такође свој репертоар који се, у осталом, знатно уздиже над другим позориштима. Дајући половину недјељних представа новијој драми, она уступа, противно обичају већине да не речемо свих осталих позоришта, ону другу половину искључиво старијој драми и док од оне прве даје, за неколико мјесеци, само по

један исти комад онако како то дају сва остала (а ова искључиво тако чине), догле од ове друге може дати, за исто вријеме, један врло разноврстан преглед цијеле драмске књижевности (само француске, наравно) од назад три вијека. И тако Француска Комедија држи на свом зависти достојном репертоару све оно што је француска драма најбоље произвела од 17. вијека до данас; све оно што су најбољи умови од Молиера до Диме сина били кадри створити на овом пољу које изгледа да је остављено у наслијеђе највише Француском духу, на тој драми „која чини част француском духу а нема супарнице у другим земљама.“ И публика има у представама Комедије да ужива у урнецима свијех онијех чије је бисте у галерији биста видјела.

*

Не чини само драма част француском духу. Начин којим се она представља, потпуно је достојан ње саме. Колико год богатство репертоара, толико и изврсност глумачке игре чини углед Француске Комедије. Гледајте драме Диме сина у Француској Комедији; видите Вормса, Лебаржиа и гђу Барте кад играју, па ћете се зачудити оном разумијевању, оној прецизности, елеганцији, финоћи које су сасвим достојне одигранијех драма. Гледајте В. Ига и ону игру коју му позајмљују Муне Сили и Пол Муне, па ако волите појетичност и романтичност В. Ига, допашиће вам се и игра глумачка која овим особинама потпуно одговара. Гледајте како Корнеља и Расина представљају Силвен и Ламбер син, па ће вам стихови ових појета изгледати много пунији и јачи у оној познатој изразној дикцији ових и свијех других чланова Комедије. Гледајте Решамберову у каквој комедији Маривоа, у оном китњастом и елегантном костиму Луја XV., па ћете уживати како то све иде fino, ниансовано, пикантно. А гледајте Молиера! Нека сте прочитали по неколико пута комедије његове, па кад видите како их играју Коклен млађи, Лелоар, Фероди, Три-

фије и Бер, изгледаће вам као да нов комад гледате: тако њихова игра допуни и карактерише комад, тако му да рељефа, живости и интереса! И не само то, него му да и карактер онога времена, даје приближну слику игре самога Молиера и његових савременика. Јер игра Молиерових комада као и многих других комада из старог репертоара Комедије, у основи је истог карактера којег је била и у постанку свом, наравно обогашена и допуњена једном множином живописних детаља и сретним налазима у представљању које су све, после Молиера, толики други талентовани глумци пронашли, и створили, на тај начин, ону чудну игру, извршну по каквоћи а изразну по карактеру, којом се данас одликује представљање Молиерових комедија у овом дому његовом. Од Молиерова времена до данас, један исти типски начин игре преносио се с глумца на глумца с кољена на кољено, и одржао се, усавршен наравно, у главном до данас. Француска критика је чешће пута објашњавала историју тога пренашања, те

традиције, и обиљежила глумце који су један другом, на тај начин, додавали буктињу из руке Молиерове у руке Феродијеве. Та је традиција, у осталом, један од највиднијих карактера Француске Комедије. Њоме је и учињено то да игра у Комедији остане типска и карактеристична и да, поред свијех новијех усавршавања и налазака, одржи своје прво, национално обиљежје. Њоме је (а у Комедији су сва средства употребљена да се традиције и карактер, што могу више, одрже) у исто доба створено од глумачке трупе у Комедији једно чврсто и компактно тијело, хомогено и хармонично, с јасно обиљеженим карактером и на здравој основи подигнуто, тијело којем нема равна међу осталим трупама и које никад неће изгубити ранг и важност, једанпут стечене...

И кад излазите из Француске Комедије, ви, гледајући на статуе Талме и Рашелове, видите доиста да су оне толики исти украс Комедије колико и оне бисте на првом спрату, и да слава оних горје одиста много дугује ваљаности овијех који су доле.

Е Г О

Аутобиографија Алфреда од Хеденстјерна

Дванаестог марта 1852. имаћих први пут да отрпим међ нашом шведском нацијом особиту оскудицу у *esprit d'arrangement*. Дођох на овај грјешни свијет отприлике око доручка, у 10 сахата и 15 минута; али прије два сахата не добих ни најмање хране, јер дојиља бјеше најмљена тек у ово вријеме. Сам Бог нека ми опрости, што никако не знам, да ли је она носила народну ношњу!

Тада сам тежио потпуно девет фуната, дакле, према обичној цијени артије за паковање у Вексис бијех вриједан управо 45 пара.

Мој рођендан одликоваше се блиставим снијегом и јаком хладноћом; отуда, можда, моја наклоност бијелим плећима и студеном шампањцу.

Кад ми је било осам дана, крстише ме као Карла Јосифа Алфреда; и у овој прилици, у колико се ја сјећам, би први и пошљедњи пут у моме животу на моју личну употребу утрошена млака вода без икаквог спиритуозног додатка.

У опште, истиче се као нека заслуга, бити рођен од сиротих, али честитих родитеља.

Моји родитељи јесу племић Теодор од Хеденстјерна и његова жена Софија, рођена Берг. Свакојачко да они не бјеху ни сиротнији, ни честитији од људи у опште; али им је, опет, врло жао било, да виде свога јединца гдје иде међу списатеље.

За вријеме првих година мога живота бијех једно веома лијепо и живахно дијете. Прво је од ових својстава с годинама, на жалост, ишчезло, док је друго прирасло.

А како ме отац за вријеме нашег живљења на нашем имању у сјеверној Шведској употребљавао да пазим на слуге — на дјевојке сам касније гледао сам од себе — то нисам имао никако прилике да уживам изврсну елементарну наставу, коју бадава даје шведска држава својој дјечи.

О овој настави доцније у толико мање имањих појма, кад се посветих трговању коња. Године 1880. продадох све моје коње, задржах само мога сиротога Пегаза, с којим, мислим, никад се не растајати. Потомке овога живинчета према времену и прилици радо отуђујем, а моји издавачи, господа Seligmann & Co. у Штокхолму, имају обичај да једног од множине њих пусте у слободу сваке године око Божића.

Кад ми је било четрдесет година, дође ми некако у главу, да ја ама баш ништа не знам, те се потрудих да научим бар што је најпотребније.

У исто вријеме почех да пишем за листове, и од тада ни једна недјеља да прође, а да ја не дам какав прилог за нор-
Берлин, 1900.

вешке новине. Овамо — онамо ја сам био, било познат публици, било непознат, било под мојим или страним натписом, сарадник 37 новина и часописа.

Године 1889. бјеше ми понуђено од Аскела Форсберга, сопственика и шефа — редактора „Smalanposten“ једно мјесто у редакцији овога листа, чији сам ја сада ортак — сопственик.

Ја сам један од најбоље ожењених људи Шведске. Моја жена, Хилма Јахансон, која је само једно чедо наше сиромашне провинције, поклонила ми је, сем радости, и среће, и своје помоћи око мојих приповиједака, једнога сина, Сигмунда, који је исто тако живахан као његов отац, само што обећава бити много племенитији и уљуднији.

Поносим се најбољим здрављем, а не патим ни од гојења, ни од лупања срца нити, пак, од новчаника. И, најзад, надам се, да ћу још многе године свога здравља и живота увесељавати моје драге читаоце и читатељке.

Пр. Ђ. М.

Мајоров коњ

— Alfred v. Hedenstjern —

У цијелој Шведској не бјеше ни бољег човјека, ни њежније породичне главе, ни племенитијег командира, од капетана и витеза Вазе ордена, Оскара од Себелшилда. Његова жена и дјеца вољаху га више но сви остали официри у регименти (с изузетком најстарије кћери, која у томе потајно претпостављаше потпоручика од Пфлацменфелда), а у чети његовој не бјеше ни једног војника, који би у рату се користио општим метежом, па да му просвира куршум кроз ребра.

Па, тако, дође једнога лијепога дана поштар, те последије њега Оскар од Себелшилда као без главе јурну кроз трпезарију у кујну и довикну својој жени, која се истом забављаше око неког лијепог кухања:

— Густава, данас нас је задесила велика срећа.

— Твоја пасианса довршена, драги старче? — упита домаћица.

— Лудост, нешто више!

— Позвани смо код генерала на ручак?

— Још више!

— Оскаре, да нисмо бар што год на лутрији добили?

— Густава, ти си мајорица!

— О, Боже мој, Оскаре! Ах, моја мама одмах је рекла, чим си ме запросио, а тата о томе није хтио ништа да зна: у Себелшилду скрива се нешто, он ће постати штабни официр! Да, то је она рекла!...

И новоиспечена мајорица загрли свога старца, тако да полети око његових ушију

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

брашно с њезине хаљине, и даде му један тако звонак пољубац, да људи напољу помислише, е прште нека бомба. Дјеци би усекнут нос, те они добише свечано допуштење, да тату пољубе и да му чести-тају. Служавке поклекнуше и рекоше, да сад баш морају да кажу „Ваша Милости.“

— Не, Грете и Лизо, — одби госпа Густава — та ми смо сви пред благим богом једнаки; па, дакле, зовите ме просто само „госпо мајорице!“ — и дирнута при том обриса очи окрајком од кецеље.

То бјеше прије подне. Кад, послѣ подне ето госпођице Аурелије Аквилине од Себелшилда, најстарије сестре мајорове, па срдачно загрли свога брата, пољуби га звонко у оба образа и удари га својом кесом гдје стајаху плетењаче по плећима, тако да затандркаше игле. Проли при том од узбуђења крупне сузе и узвикну:

— Оскаре! Оскаре, наши претци гледају с неба на тебе и радују се пошто-вању, које ти одајеш имену Себелшилда. За пошљедњих седамдесет и седам година нико се од Себелшилда није више уздигао, него до капетана, свештеника или судског писара, а ти си само мајор! Нека ти благи Бог да, да ту част дуго и дуго уживиш!... А сад, да ти се покаже, Оскаре, како се јако радује твојој срећи твоја стара сеја Аурелија, ево ти три стотине круна за једног јахаћег коња!

И она грчевито претураше у својој помпадури, и тек да доврши свој говор, а лице мајорово се наоблачи и руке му се опустише низ тијело:

— Буди Бог с нама! — узвикну он. — Та ја морам јахати! Ама, баш никад на то нисам помишљао, драга Аурелија!

— Тата ће да јаше! Тата ће да јаше!... Добићемо једног парипа, ура! — узвики-ваху мали Себелшилдови и од радости заиграше у наоколо по соби.

— Онда нека ђаво носи мој мајорски петент! Ви ћете да видите, да је јахање моја несрећа!

— Лудост, Оскаре! То морају сви мајори, па, да како, да ћеш и ти то моћи.

Зар не знаш, да си ти татину Зулејку јашио на Лениној свадби; а од тада једва да је четрдесет година!... рече тетка Аурелија.

Мајор јетко уздахну, захвали сестри на њезином новчаном поклону, па од тада, гледавши себе сваке ноћи у сну у гробу сломљених руку и ногу, прочитаваше у молитвенику молитве за све јахаће кандидате смрти на глас и побожно. —

Мјесец дана доцније отпутова мајор у пратњи своје кћери Гавриле и с три стотине круна тетка Аурелијиних у варош на марвени трг, да купи тамо једног коња за бој. Гаврила, пак, с тога, да пази на то, да јој не наговоре оца, да купи каквог одвећ жеравог коња, који би могао својим срчаним темпераментом отргнути породици потпору, а регименти њенога мајора. За кратко вријеме нађе се један вранац задовољавајуће висине, прилично мршав, али тако смјерног и привлачног за око изгледа, да се могаше мислити, да је одрастао у каквој поповској кући. Коњу бјеше десет година, а стајаше три стотине круна, што се баш како треба подудараше с поклоном тетка Аурелијиним. Би при-зван и један марвени лекар ради савјета. Али су људи ове врсте понајвише заго-нетни, тако да би сам Господ знао шта они мисле кад о коњима говоре. Елем, коњски лекар рече: „Коњу, прво, није десет, него најмање петнаест година; друго, има на предњој десној ноzi двије велике мртве кости; треће, тврдоглав је и, четвр-то, неко је нагризало јасала прве класе. Али, у осталом без махна!“

Коњ би, дакле, купљен, а тако и једно седло и потребна спрема. Мало за тим бјеше парип у гостионичарској шталаи Мајора од Себелшилда, гдје га госпођица Гаврила хранише шећером, мрквама и со-муном.

Сјутра дан оде мајор у варошку ка-сарну и на своју радост затече неколико старих другова из кадетског доба, који га позваше на доручак. Доручак шкољака са шампањцем изазва знамениту промјену.

Господин мајор отпјева куплет из *Париског живота*, хоћаше Гаврилу пуншем полити и уштину слушкињу за образ. Па још, док је он иначе са страхом и трепетом изгледао тренутак кад ће на своме коњу за бој појახати на челу свога батаљона, би сад тако предузимљив, да хтједe с мјеста предузети једну шетњу јахањем. Гаврила од страха проли сузе.

— Драги, мили тата, не јашите прије на овом коњу, него кад одемо дома — мољаше она преклињући. — Мама треба да буде присутна, те да га може уздржати, ако се ражђипа.

— Драго дијете, — одговори мајор од Себелшилда достојанственом збиљом — војник, прије свега, мора мирно да гледа опасности у очи. Ако је живинче баш и плахо, тако ми Бога, ја ћу га и укротити. Дакле, не плачи више, дијете моје, ја сам већ купио себи чакшире за јахање и мамузе, и ма шта било да било, ја ћу јахати још данас прије подне.

Гаврила не би хтјела да види, како би јој отац био разнесен од копита дивљега коња. Клечећи на кољенима у својој соби у хотелу, преклињаше небо, да јој заштити оца при његовом смртоносном јахању, док, све слуге у гостионици помагаху мајору. Један држаше десну, други лијеву узенгију, трећи узде, а најснажнији латише се обију ногу мајорових, посадивши га уз један снажан усклик у седло. А вранац бјеше, одиста, неко изврсно живинче. Он пошета главном улицом врло лијепо и иђаше тако мирно, као ђаво при погребу своје старе мајке. Али на једанпут стаде пред врата једне велике куће, па ни да се макне даље. Мајор га удараше корбачем, али кљусе само окреташе главу и погледаше га као пребацујући му што. Мајор призиваше у помоћ све великодостојнике пакла, али живинче само што мрзовољно тресаше гриву. Најзад, изађе нека љепушката собарица и рече: „Господин државни савјетник није код куће.“

Тек што се уклони дјевојка, а вранац већ својевољно пође. Али при том не би

послушан дизгинима, него настави пут како је он знао; па тек стаде пред једну другу кућу. Опет првашња промјена мисли између коња и јахача, опет ударци и нови узвици свих паклених силника, али опет и с првашњим доживљајем. Коњ се помаче с мјеста тек кад изађе неки послужнички дух те куће и кад рече: „Господин срески капетан тек је око два сахата да се с њим говори.“ Послије овог примања к знању, коњина опет продужи пут. Мајор се хоћаше сад вратити у своју гостионицу, али његов коњ не бјеше те намјере. Он је то радио као по неком одређеном плану и мајор најзад мораде попустити, оставив њему „управљање.“ Те тако се задржаваху једно за другим пред двадесет и осам кућа. Задржавање пред разним вратима трајаше увијек толико, док не би когод изашао и с мајором што проговорио. Прије се не би макао коњ с мјеста. Послије двадесет и осмог увраћања окрену се он лијево и похита у најбржем касу кроз десне варошке вратнице.

— Уставите ми коња! Уставите ми коња, ја хоћу у моју гостионицу! — урлао је мајор. Људи по улицама гледаху га и само се смијаху, а за малочас нестале и коња и јахача. Тек послѣ много сахата врати се мајор на једним колима, за која бјеше натраг привезан његов коњ. Гаврила полете своје оцу на груди и узвикну:

— Мили тата, зар си одиста још жив?! —

— Одиста живим још, али сам купио коња неког мљекара — рече ражљуђени и узбуђени мајор.

Пошто се мајор одљутио од своје прве страшне срџбе, ријешѣ, великодушно да опрости. Коњ бјеше иначе смјеран и наиван и не покушаваше силом се отрести свога јахача. Његова првашња каријера као мљекарског коња неће му ништа сметати на другом мјесту, гдје његов некадашњи газда нема муштерија за млијеко. Код куће он постаде љубимац цијеле породице. Шетао се слободно у наоколо по дворишту и јео је храну из дјечјих руку. Па још добро живинче није пуштало само

мајора, него и дјецу да се на њ посаде; а како га овдје ништа не подсјећаше на варошке муштерије, ишао је послушно куд се год хтјело.

У јесен бјеше маневра. Вранац бијаше обоа и гојазан, а мајор је себи начинио нову униформу, те обоје сијаху као тек орибане цезве на сунцу. Све је ишло својим редовним ходом, све до оног тренутка, кад оно регимента треба да пође у маневру. Кад војници, спремни за марш, стадоше у врсте и редове, а пуковник, потпуковник, сви официри и мајор од Себелшилда на своје коње сједоше, отпочеше бандисти да свирају весели марш: „Ти си лудо, дијете моје!“ Ну, кад чу мајоров коњ прве тактове, наћули уши, испружи главу, захрже задовољно, издвоји се из реда и покаса на једно мјесто, гдје бјеше довољно простора за умјетничке комаде, да тим развесели гледаоце.

Сад почне једна несравњиво комична игра. Вранац најприје играше по такту музике, по том се поврати и направи красно дефиловање лијево и десно, а при том избациваше ноге као каква балетска играчица. Па се онда постави на задње ноге, балансова предњим ногама у наоколо у ваздуху, трчаше по том неколико минута шпанским касом, измјени овај галопом и сврши тог тиме, што клече пред пуковника и што великодушно притиште чело на земљу. Даље, играше још валцер, галоп-полку, кадрил и франсе, иђаше на задњим ногама и напријед и назад и ствараше такве умјетничке комаде, да цијела регимента сасвим озбиљно мишљаше, да је у мајору и његовом коњу ђаво. Подофицири и војници најприје угушиваху смијех, али кад видјеше пуковника и потпуковника гдје се смију и кад опазише, да се и други мајор и остали официри држе за трбухе и да су од смијеха готово модри у лицу, сложи се цијела регимента и смијаше се тако, да је све одјекивало у оближњој шуми и да су им телефаци на леђима све тандркали. А свирка непрестано

Берлин, 1900.

свираше: „Ти си лудо, дијете моје!“ и вранац играше све даље и даље, и ствараше такву игру, да му само бијела пјена одлијеташе. Несрећни мајор који већ одавно бјеше дизгине испустио, држаше се објема рукама за гриву и вапијућим гласом викаше:

— Господине пуковниче... о, господине пуковниче... ја... ја не могу више... о, сатано... опростите... то ми је смрт... придржите ме... Ссс, ссс, ссс... господине пуковниче... ја мислим, да је ђаво... помоћ!...

Музика свираше све даље: „Ти си лудо, дијете моје!“ а пуковник, сви официри, подофицири, сеизи, значари и цијела регимента смијаху се до заноса.

На послијетку махну пуковник своје ађутанту, који пређе служаше у коњици, а био је и у јахачкој школи и важио је као један познавалац коња првога реда:

— Господине потпоручиче, ви нам као пређашњи кавалериста можда можете рећи, шта је то с мајоровим коњем?

— Господине пуковниче, — бјеше одговор — по моме не мјеродавном мишљењу мора да је коњ провео своју младост у каквом циркусу, па је своје умјетничке комаде продуцирао по тој мелодији, коју музика сад свира!

— Та, до ђавола, бандисти, престаните са свирком! — викну пуковник. — Мајор може још од тога и смрт добити!

Тек што су свирачи инструментите с уста макли, а вранац стаде као какво јагње, док му зној цураше низ стране.

Мајор од Себелшилда доби дуже одсуство, да се опорави од вјежбања у игрању, које је још дуго у свима чланковима траг оставило. Али његов коњ не дође више никако на маневру, те кад би доцније међу официрима дошао говор на коње у опште, а особито на вранца мајора од Себелшилда, рекло би се: „Е то бјеше славан коњ! Ама га његова богата искуства у животу учинише сасвим неподесним за једног остаријег пјешадијског официра, а оца једне породице.“

Ђорђе Миловановић.

Убица

— Ernst von Wildenbruch —

„Да ли ме већ гоне?“

Пјешачио је по суром од прашине путу, погледајући и послушкујући десно и лијево. Није се освртао; видио би му лице кад би ко за њиме ишао, а он је хтио, тако је и изгледало, то да избјегне. Мјесто очију служио се ушима које изгледаху одвојене од главе, велике, гломазне, заокружене на дуж, као спроводник звука. Непрестано је ишао, тешким, неодмјереним кораком, даље, све даље; обућа му бијаше сва у прашину. Није корачао као што ходи људи у шеталишту, није ни као човјек који иде послом, него као да има нешто за њиме од чега би хтио да се уклони, брзо, брзо, те да се између њих створи толики простор да оно остане тамо гдје је, да му не може устопце ићи.

Наједанпут сврну с пута. Десно, на ивици шанца што је поред пута, бијаше велико дрво, храст. На мах се обрете иза тога дрвета, па се приљуби уз њега.

Није паметно учинио што је прискочио дрвету; јер ако заиста ко иде за њиме и посматра га, могао би што посумњати. Тако је он мислио. Даље није могао издржати, сувише је јак био притисак нагона, морао се осврнути. Погледа око себе. С пламтећим, испитујућим очима гледао је иза дрвета дуж пута којим је прошао. Одахну, не види живе душе. Нема човјека на путу, нема га ни на околним пољима. Прислушкује, ни одкуд се глас не чује. Све још спава, јер је била рана зора. Љетно јутро, небо натмурено, облачно, хладовито.

Могао би на тренут отпочинути. Потребан му је био мали одмор, толики је пут прешао. Тамо, гдје се сура пара уздигла, као огромно, оловне боје кубе, тамо је велики град из кога је сад дошао. Двије миље је далеко од града, између предграђа и села што га окружавају. А ишао је брзо. Наслони тијело на храст, мрша-

во, младићско тијело, уз које се бијаше прилијепио капут, ушљед зноја који је цурио низ тијело. Скиде капу с главе па превуче руком по коси; вода је млазила по прстима и капала на оковратник, као да је мокар сунђер циједио.

Држећи капу у руци, прљав, изношен шешир, мислио је: Куда ћу сад?

Пут је водио у шуму; још пола часа имао би ићи до ње. То је сад била његова циљ. Кад би већ био у шуми! Прикрио би се у густо шибље, био би за неко вријеме осигуран. За неко вријеме — јер је извјесно да ће се потјера за неколико часова кренути.

Да ли су је већ нашли, ону старицу, што тамо у великом граду, лежи удављена у својој постељи?

Вјероватно. Ако су је нашли, да ли знаду ко је старицу удавио. Становао је код ње један младић, само за преноћиште, а њега је данас у зору нестало, дакле он је. — Нехотице послушкиваше опет у правцу ка граду. Не чује ли се отуд потмуло хржање? Не чују ли се опет измијешани гласови? Звек сабаља? Топот коња коњичке жандармерије!

Не, ништа се не миче, не чује се никакав глас.

Још је у добитку, још је сигуран — осмјејак му пређе преко лица, голобрадог, наказног, прљаво-блиједог лица.

Може бити да је још нису нашли. У оној великој кући нико се не брине за усамљену старицу. Може бити да ће проћи неколико дана док примјете да је нема. Онда ће пробити врата, која нико није отварао, и — онда ће је наћи.

Међу тим он ће далеко бити од тога мјеста. Сад има новаца. Истина, толико нема колико је очекивао. Та није још ни избројао колико има! Само што је турио руку у разбијени орман и дочепео чарупу, у коју је старица склањала своју у-

штеђевину — страшно је то било, сâм са старицом у полумрачној одаји.

Јако притиште руком џеп на прсима — је ли ту? Да, осјетио је нешто тврдо — ту је. Кад буде у шуми, на миру, бројаће; сад још не. Сад само даље, у шуму! Кад би тамо био, све би било добро. Дакле напријед!

И пође даље; али сад није ишао средином пута, него по ивици шанца. Не појимаше како је могао бити тако непажљив да иде средином пута. И све је брже корачао, а са сваким се кораком даље увеличавао страх који га је давио. Да, страх га угушиваше. Чинило му се као да се шума удаљава од њега, не може да јој се приближи, па га обузе очајање, хтједе на глас да вапије. Али стиште зубе — само тако што не!

Од прилике још стотину корака требало му је ићи до шуме — па поче трчати. Увидио је да је погрјешку учинио, да је то лудо, али није могао друкчије, морао је трчати. Чинило му се као да га нечија рука гура напријед. Још један скок, па је стигао на границу шуме. Пружи руку и дохвати прво дрво које ту бијаше; учини му се као да му је оно пријатељ, спаситељ, па му се приљуби — сад је у шуми.

Задихао се од трчања. Уста му бијаху отворена, отимао се за ваздух, као утопљеник кад избије на површину воде. Учини неколико корака у страну, у шибљик — и опет застане. Осврте се. Не може га нико с поља видети. Могу сад доћи, пјешке, на колима или коњима, он је прикривен. Он је био осигуран, спасен. Спасен! С обема рукама обгрли чворновито дрво иза кога се бијаше сакрио; обузе га некаква помамна радост; узвик радости отимаше му се из задиханих груди.

Најзад дође себи. Сад опет даље у шуму, лијево од пута, јер је град с десне стране. Опет га обузе страх, баш је десно од пута ушао у шуму. Мора дакле још један пут изићи на пут, мора прећи на ону другу страну. То је зло; али бити

мора. Срце му је обамрло кад је оставио мјесто гдје се бијаше прикрио, одвуче се до шанца. Мотрио је пажљиво десно и лијево, не би ли кога угледао. Нема никог. Погнуте главе чисто прескочи пут, као ласица кад из једне ускочи у другу рупу. На оној страни опет застане, послушкујући десно и лијево. Да ли га је ко видио? Није. Срећно је прешао. Све је добро — Бог га не оставља. Кад је то помислио, учини му се, као да му низ леђа циједе сунђер, натопљен хладном водом, те млазеви ледене воде полако цуре по ртењачи. Бог —? којешта — нема Бога. То је недавно читао кад се, љенивац, по граду шуњао. На једној клупи нашао је неколико листова, ко зна из какве књиге, па тамо је читао да је лудорија све што се о Богу прича, да су то измислили попови угађајући богаташима, да плаше сиротињу и да вуку за собом незналице као малу дјецу.

Одахну. Људи који пишу ствари што послјије печатају, морају то знати боље од њега. Нема Бога, и то је добро.

Умирен, могао је даље ићи, што је и учинио. Пут му оста иза леђа, а он се губио све даље, у шуми, која му се учини бескрајном.

Никад није био у шуми. Није умио ни дрвета разликовати. То се не учи на каменим улицама, гдје је он одрастао. Чинило му се као да га окружава нов свијет. Све му ја било непознато; али лијепо. Што је даље ишао, све је више осјећао да је у шуми заиста врло лијепо. Лијепо и пријатно. Осјећао се као гост у богатог човјека; у богаташа који пролазећем отвара своје дворе, говорећи: Уђи, уђи слободно, јер га овдје неће питати јеси ли богат или сиром, уђи само.

Ишао је по земљи што је под шумом, по земљи мекој, маховином покривеној, каква и треба да је за његове уморне ноге. Па како се боље ходи по тој земљи, боље него по каменој облози градских улица! А ваздух му лелујаше око главе и освјежаваше је, пун мириса од биља. Диван ли

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је! Над главом распротрле се гране, нагнуте једне према другој, као да хоће да га заштите, да га сакрију. Пријатно му је; тако добро никад се до сад није осјећао, јер му живот бијаше мученички, напаћен је био од рђавог поступања људи с њиме. Данас се осјећао као да први пут добро поступају с човјеком који је чедо градских улица. Био је потпуно задовољан, не знајући зашто — хтједе се гласно смијати од задовољства. Али је прогутао смијех; јер у томе тренутку поче вјетар дувати, проламајући се кроз гору. Нехотице застаде. Тако што није никад чуо, такав потмуо, чудноват тон. Као дијете бивао је у цркви и чуо оргуљу како хуче — ово сад бијаше нешто сасвим друго, много снажније од потмулог гласа оргуље.

И док је тако стојао и ослушкивао, догодило се нешто од чега се уплашио: тамо, на стотину корака даље, појави се у шуми мрка животиња која је имала четири танке ноге.

Срна!

За мало што није јаукнуо. У граду, у трговачким изложима, виђао је да висе мртве срне — ова овдје бијаше жива, и он је живу први пут види! Као да је какво чудо преживио — направи се мањи од маковог зрна. А срна је њушкала по ваздуху па окрете главу њему и погледа га право у лице великим, мрким, испитујућим очима, па одмахну главом и једним скоком нестаде је у жбуну.

Он продужи пут. Дође му жао што је срна побјегла; није се требала бојати, он јој ништа не би учинио. Али му поглед срнин не избијаше из памети. Како га је оно погледала, испитујућим погледом, пуним изненађења, као да га је хтјела упитати: ко си ти и што си дошао овдје?! Па онда како оно одмахну главом и побјеже! Да ли срне увијек тако чине прије него што ће побјећи? Или је за то тако учинила што је њега видила? Којешта. —

Али је доиста изгледало као да се срна згрозила кад га је видила, и као да му је хтјела рећи: Знаш ко си —

Отежа му глава од тих чудноватих мисли, па клону на прса. Није ни гледао куда иде, а наједанпут као да му нечија рука свали капу с главе. Престрави се и одскочи у страну, погледа на више — наишао бијаше на једну грану. Није се требао уплашити; али је дрхтао од страха као прут кад се саже да дохвати капу. Ријеша да одсад боље пази, па оде даље, све дубље у шуму.

Већ је неколико часова у шуми; јутро је превалило, десети је час прије подне. Сад су сви на ногама, тамо на пољима и на путу. Опет застаде ослушкујући. Дали се чују? Не. Човјечји глас не допираше до њега; само шумско затишје бијаше око њега и над његовом главом, затишје које изгледаше као дихање из каквих огромних прсију или као струја повјетарца.

Али вјетар отпоче дувати све јаче. Сигурно је долазио с југа, или је био југозападни вјетар, јер бијаше топао као да је долазио из загријане пећи. Облаци, што у јутро покриваху небо, бијаху се растурили; сунце је пекло врхове дрвета и продираше између њихових стабала. На стаде жега, а при томе и таласасто земљиште. Мучно му је било савладати један брежуљак, што се попријеко издигао у шуми, купао се у зноју пењући се по њему. Кад се попе, угледа преко долине други, још већи брежуљак, па иза њега трећи и четврти. Бијаше се већ задихао, а и жеђ га је јако морила. Глад није осјећао. То је добро, јер гдје би могао добити што за јело? Новаца је имао; али кад би хтио што купити, морао би ићи људима. Не хтједе о томе ни мислити. У вече, кад се сасвим смркне, може изићи из шуме и отићи у село. Али до мрака не смије шуму остављати, само не из шуме.

Једва се докатура до пошљедњег и најстрменитијег виси, и ту је чуо што га је блаженим учинило: жубор потока. Вода! На висоравну, где се сад попео, наиђе на извор из кога се провлачила вода као сребрн конац. Баца се колики је дуг на

земљу, па стаде пити као дивља животиња. Све загријано лице замочи у извор, а толико бијаше зинуо да му се вода сливала у грло. Најзад устаде с осјећајем засићеног прохтјева. Као да се поново родио!

Сад је тек разгледао околину. Сигурно је достигао највишу тачку шуме. Налазио се на вису који бијаше травом обрастао, а мало дрвета на њему. Ниже од виса видјела се широка долина, окружена опет висовима. Од тих висова пружао се један у долину, баш према њему, висине од прилике као онај на коме је он био, а само по гдје-гдје покривен шибљем и трњем. То је било, колико је он могао видети, једино голо мјесто у шуми. Све остало бијаше обрасло густом гором. И долина, преко које је гледао, била је шумом покривена те изгледаше као зелено море. За њиме дебела хладовина, из које је сад дошао, а даље висови опет шумом покривени оздо до гори.

Стојао је и непрестано гледао око себе. Ту му се допало, лијепо је. Вјетар га, додирујући вис, надахњиваше и освјежаваше. Ту ће се дакле одморити.

У хладовини једног грма опружи се на земљу. Како га је лијепо земља прихватила, како му бијаше пријатно, меко, топло! Уз то мирис од свију могућих трава и пољског цвијећа — загњури се у траву ваљао се и пружао по њој, обузе га задовољство као никад до сад. Сад је могао пребројати новац, да види шта је управо и колико приграбио. Тури руку у џеп; али кад је осјетио вунену чарапу, нагло извуче руку и спусти је на кољено. Незгодно му је било да извади ту ствар. Ни сâм није знао зашто; али је осјећао да се нешто противи томе. Мало се размисли. Лудорија, којешта! Једанпут мора пребројати, а овдје га нико не види. Нико? Нехотице баци поглед на све стране — не — нема живе душе.

Дакле на посао! Опет тури руку у џеп — и сад извуче ону ствар. Стара, сура, вунена чарапа, на горњем крају концем завезана, пуна новаца. Брзо прекиде ко-

нац, изручи у капу све из чарапе и не гледајући шта је, клекну и објема рукама згужва чарапу у колут те је свом снагом баца с ивице виса у долину. Није видио гдје је пала, не хтједе гледати за њоме. Нека падне гдје хоће, само да је он више не види, никад више!

Није много снаге утрошио бацајући чарапу, за то се није морао тјелесно напрезати, па опет му жиле на слијепим очима одскакиваху од узрујане крви; морао је неко вријеме мирно одлежати, јер се осјећао сасвим изнурен.

Најзад привуче капу себи и погледа у њу.

Гомила од дваестину талира бијаше у њој, два златника по двадесет и један од десет марака. То је све. Зар старица није више уштедила? Али је било више него што је он досад имао и на гомили видио.

Узе метал у руку, мјерио му је тежину, па онда га стиште у руци, отвори је и гледаше како се златни новац сија на сунцу. Наједанпут грчевито стиште новац у руци и погледа у поље — учинило му се да га ко гледа. Нема никог живог осим њега. Али се њему привиђало да је неко у близини, и тај га осјећај не остављаше. Као да је нешто присутно — нешто нијемо, непомично, што је непрестано у њега гледало, што је све видило, што је умотрило сваки његов покрет, што је знало шта он мисли и шта осјећа.

Освртао се десно и лијево, за собом, гледаше више главе, у гране грмова под којима је лежао — ништа не чује, никог не види. Глупо би било бојати се.

Али му огади новац, па га баца поред себе на земљу и покри капом. Сад му се учини да се ослободи великог терета. Испружи се на траву. Подне је, вјетар попустио, жега љетњег дана притискиваше земљу.

Наиђе умор, очи му се склапаху. Трже се — да заспи? Ко зна шта му се може догодити у спавању! Али ништа не помаже. Удови му отежали као олово, зу-

јање инсеката дјејствоваше на њега као пјесма која успављује. Глава му клону на траву — заспа.

Да ли је што сањао? Да ли га у сну какав терет притискиваше? Био је узнемирен и у спавању, удови му се трзаху, лице му показиваше грчевите покрете.

Пошље једног часа пробуди се с узвиком ужаса. Причуло му се да га неко по имену зове, не човјечјим тоном него чудноватим, јаким, страховитим гласом. То је тако јасно чуо, да је скочио и узвикнуо: Ево ме! Али кад је очима потражио званика, видио је да никог не бијаше у близини његовој.

Да ли је истина то сањао? Или је то било само уображење? Сан га бијаше толико занио, да је сад осјетио потребу да размисли о свему што се с њиме догодило, и како је он то дошао у шуму, гдје се сад налази. Уз то је осјећао као да му нечија рука хоће срце да смрви; осјећај самртничког страха, укочености, као да се налази нешто страшно близу њега, за њиме, над њиме, на све стране, па га посматра, послушкује, забрањује му да се креће. Кољена му дрхтаху; није имао смјелости ни да коракне, па се приљуби дрвету испод кога је лежао.

То је било мјесто које му се мало прије тако допало; то је она шума која га је милостиво примила и заштитила. Али му је сад све то друкчије изгледало, све се преокренуло.

Вјетар отпоче дувати с двојном јачином. Нема ни једног облака на небу; небо је изгледало као огроман штит од блијештећег метала. А вјетар је дувао и покретао шуму, изгледа као да је жива! Тамо, на вису, савијаху се гране и лишће је треперило, као да је вис чело, а гране с лишћем да су коса што га покрива. Да, изгледало је као да се и висови покрећу, зловољни, дивљи.

А вјетар је дувао њему у лице, те се врхови дрвета савијаху у правцу ка вису на коме је он стојао; сви, као да су у договору, једноврсно се савијају и усправ-

љају, и опет се савијају у истом правцу, као да показују на вис, на тај вис на коме је он стојао. И не само врхови оних тамо дрвета, него и ових у његовој близини то исто чине. Неколико корака од њега, ту на вису, бијаше велики грм чије се стабло издвајало у двије снажне гране. Кад га вјетар дохвати, те се гране савију као двије руке, и тако се савију као да би хтјеле њега обухватити. Није то била обмана, него се те гране пружаху и савијаху баш према њему. Грм је стењао под снажним притиском вјетра, али тако, као да је давао од себе глас: Ту—ту—ту.

Незгодно му је било, врло незгодно, па хтједе отићи с виси. Али куда? Натраг? Одкуд је дошао? Онда би пао гониоцима у руке. Дакле даље? У долину? Надвири се преко ивице виси — долина је изгледала као узрујано море и као урликање допираше до њега хучање вјетра.

То је било најгоре, то непрестано и страховито хучање вјетра, који се претворио у непогоду. Као да је ускипјела жуч овладала природом! Мало прије не бијаше те жестине — зашто је сад наступила?

Гледајући тако у долину, у незнању шта да чини, гледајући како се врхови дрвета туку међу собом, ударају један у другог и један преко другог, примјети убица и био је оштроуман, нешто чудновато. Вјетар је носио, а врхови дрвета прихваћаху па одбациваху једну ствар која очито није шуми припадала, није била откинути лист, не бијаше ни отргнута гранчица, него некаква сура ствар која је најприје изгледала као пруга, па се онда умотала у колут, па опет — ох, то је сура, вунена чарапа коју је он бацио а није видио гдје је пала. Тамо је дакле пала, тамо доли наврх грма, па је шума неће, силом је баца од себе. За то је једно дрво бацало чарапу другом, па оно је одбаци трећем, а треће је одгурне од себе и тако је ишло даље, све даље, све с већом жестином, с потмулом хуком, као прилив воде која упорно напада, расте, јер су јој ставили препрјеку

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

коју она неће, али не може да је савлада, као да је отровна ствар.

И опет осјети онај сунђер на својим леђима, и како млази хладна вода низ ртењачу — он је шуму отровао! Са суром чарапом убијене старице, с гадном вуненом чарапом, он је шуму оскрнавио, осрамотио! отровао! Не само с чарапом, него је и он собом шуму отровао!

У јутру кад је ступио у шуму, она није знала ко је он; за то га је онако лијепо примила, прикрила и заштитила. Сад је шума сазнала ко је и одкуд је дошао, и за то она срчба! За то су грмови на њега показивали, сваки за себе и сви заједно. То што је чуо, није било несвјесно хучање вјетра, то бијаху гласови, узвици! Једно је дрво довикивало другом, а друго трећем и све даље: Убица! Убица! Убица!

Да ли је заиста тако било? Је ли он то заиста чуо? — Да, да, тако је било, чуо је — глава му клону, зној је капао с чела његова — јасно је разумио.

Шума није била без свијести и разума, није то био дио земље шумом покривене, као што је он мислио, него је ствар која мисли, осјећа, ужасна ствар!

Зар није могао раније примјетити што сад тако јасно види? Та ова шума има лице, огромно, страховито лице! Ено тамо, према њему, колики је нос у шуме! А чело јој набрано, с обе стране широки образи с дугом, усколебаном брадом!

Али очи, очи!

Гдје су јој очи? Тражио их је и не видије их. То је страшно, не може да види очи у шуме! А осјећао је да их она има, да, осјећао је; оне су ту, али не може да каже гдје су. За то му је немогуће сакрити се од њих!

А оне упрле поглед у њега, па га пробадају. Сад сазнаде шта је оно било, оно

нешто, што га је непомично и нечујно посматрало кад је новац бројао. То бијаху ове страховите очи које не може да види, а које су ето ту, опет га гледају, укоченим погледом, ни да трену, па продиру погледом у његову унутрашњост и читају тамо као у отвореној књизи.

Даље није могао издржати; чинило му се, да су га те очи приковале за грм. Пређе на другу страну грма, па се сакри иза њега — ништа не помаже. Оптрчао је дрво, једанпут, двапут, трипут, као полудјели, док му се не заврти у глави, ноге га издадоше, посрну и стропошта се на земљу, па је притиште лицем, а рукама заклопи уши, да ништа не чује, да не види ништа!

Али као да је шума примјетила да се он крије од ње. С десетоструком жестином подиже се хука са свију страна, па уз његове уши, уз саме његове уши проламаше се глас грма који се крхао: Ту — ту — ту.

Скочи; лице му добило други вид, развукло се па је мртвачки блиједо; уста отворена, а из њих избијаше пјена. У општој хуци стаде и он урликати, али крештећим, човјечјим гласом: Убица! Убица! Убица!

Скиде капут па га баци на земљу. Више главе, могао је руком дохватити, пружала се грана права као руда. Он узе кајиш с којим је био опасан — и —

*

Пошље осам дана донијеле су новине вијест: да је пронађен убица оне старице, коју су нашли удављену у постељи. — У шуми, пет миља далеко од мјеста злочина, нашли су га објешеног о једно дрво. Шумар је наишао на његово мртво тијело.

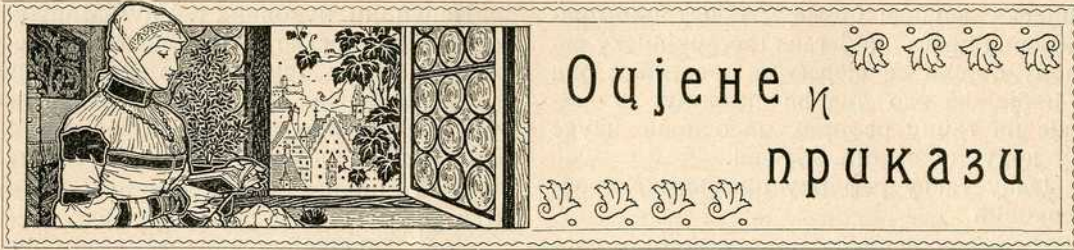
Земаљски суд није више био потребан.

Б-ски.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Реформа Календара.

Написао Максим Триковић, професор Гимназије Краља Александра I. Београд, 1900.
Цена 0,50 дин.

Питање о реформи календара, питање и црквено и свјетско, већ је поодавна предмет претреса код Источних Хришћана. Важност овога питања и код нас је схваћена у свој тежини и величини значаја, но писци који су покушавали да ту реформу изведу, нису полазили од солидне научне основе, те њихови аматерски покушаји добијају често врло наиван карактер. Они имају бар ту добру страну, што су узели на се да ово питање створе популарнијим, те да се увиди како се могу претресати и поправљати грјешке Никејскога Сабора, па да хришћанска вјера, а на по се православна, не претрпе уштрба у своје високоме значају.

Једини рад, који се оснива на поучном темељу, и у коме се ипак приступило у строгој побожности православног Хришћанина, јесте рад г. проф. Триковића.

Ми ћемо у кратким потезима изнијети садржину његову, истичући поглавито она факта, којима се ова реформа хоће да изведе.

Календар којим се ми служимо, као и сви Источни Хришћани, зове се Јулијански, по имену римског цара Јулија, који установи овај календар 45 год. прије Христа. Рачунање године почето је првом младином по зимској краткодневици, а то је било 1 јануара, те године, те се тај дан утврди као почетак свакој потоњој години. Том се приликом утврди и почетак и трајање појединих годишњих доба. По томе календару година износи 365 дана 5 час. 48 минута и 48 секунда, то је јулијанска година дужа за 11 минута и 12 секунда. Та малена разлика, из године у годину постаје знатнијом, тако да ове године равнодневица пада 8 марта у 4 часа изјутра, и то за 15 дана 3 часа и 4 минута раније од равнодневице која је била у години увођења календара 23 марта у 7 ча-

сова и 4 минута. Према тој разлици може се израчунати да ће наступити година у којој ће почетак прољећа пасти у сред зиме и таква, у којој ће прољеће почети у почетку зиме.

Овај су календар доцније примили сви Хришћани, и по њему утврдили непокретне празнике. Кад би година била тачно прорачуната, ти би празници требали падати у одређено доба годишње. Покретни пак празници сви се управљају према Ускрсу, који се креће између 22 марта и 25 априла. Ова граница изазива неслагање са природним појавама, а пошто често Ускрс пада и послје другог пуног мјесеца иза равнодневице, те му границе нису сталне, — гријеш се дакло о црквене одредбе.

Како су први Хришћани били Јевреји, они су празновали свој празник Хришћанске Пасхе и даље, и то доцније у спомен Христовог ускрснућа, а по њима и остали Хришћани празновали су тај дан у исту сврху. Доцније се, из знатних разлога, одвоји празновање Ускрса од празновања Пасхе, али се сви Хришћани не сложише у дану празновања његова. То је размимоилажење трајало до 325 год., до Никејског Сабора, на коме се утврди за све Хришћане, да празнују Ускрс у недјељу, која дође послје прољећне равнодневице, а послје четрнаест дана од прве младине мјесечева. Од тада је дан Ускрса одређивала Александриска црква. Доцније, по Пасхалији од Дионисија Малога, Ускрс се јавља истим редом и у исте датуме, као у тој дионисијској периоди од 532 године. Ова заједничка Пасхалија, по којој ми и данас празнујемо, трајала је све до Грегоријанске реформе.

По Грегоријанској реформи, од 1582 год., поправљена година износи 365 дана 5 часова 49 минута и 12 секунда. Дужа је дакле од тропске за 24 секунде.

Овај календар нису примили народи источно-православне вјере. Има томе више узрока, али свакојачко отпада она главна

замјерка западне цркве, да источно-православна црква избјегава грегоријанску реформу бојећи се вјерскога престижа; она је избјегава као такође нетачну, а пристаје на тачну реформу на основи науке а у духу црквенога значаја.

Једну такву реформу предлаже г. проф. Трпковић.

Изнесена разлика између јулијанске и тропске године у циклусу од 900 јулијанских година укупно износи тачно *седам* дана разлике. Треба избацити тих седам дана, претварајући седам преступних година у просте. Да би у томе било правилности, он узима девет година, што завршују девет вијекова, које су преступне, јер су дјељиве са 4, без остатка.

Седам дана ће се избацити, ако се седам од њих претворе у просте. Двије које ће остати као преступне, биће оне, које подијељене бројем 9 дају остатак 0 или 4. Овако добијена година потпуно се поклапа са тропском.

Питање је још: у које ће се првобитно стање довести овако тачна година?

Ако хоћемо у оно стање, у коме је била у времену Христова рођења, онда се морају одједном прескочити петнаест дана, а ако хоћемо годину Никејскога Сабора (325 г.), онда треба избацити тринаест дана, узимајући тада, у оба случаја, и одређене равнодневице. Услијед правилности равнодневичне периоде, новосастављена Пасхалија била би стална за вјечита времена. Нова правила за одредбу Ускрса такође би завела сталност на вијеки. Лако је извести и правила за све оно што је у вези с овим питањем: круг сунца и круг мјесеца, верификацију датума и т. д. Г. професор обећава да ће све ове рачунске ствари и таблице, које је у главном и изразио, изнијети доцније, ако потреба захтје.

Питање о реформи календара званично је примљено у Русији, гдје нарочити стручњачки одбор поодавна ради на њему. Још нема ничега позитивнога о каквом одређеном резултату њиховога рада. Гдје које новине изнесу, с времена на вријеме, што шта из тог њиховог дјелања. У додатку овој књизи, налази се трезвена критика и разложен претрес тих руских пројеката, с претпоставком да су они збиља такви. Ту се јасно увиђа, да је пројекат г. проф. Трпковића куд и камо тачнији и рационалнији.

Пенсиони пуковник г. Узун-Мирковић, кога је аматерство веома упутило у саму ствар, у своме приказу ове реформе одвећ је одушевљен за њу, и већ проглашава г. проф. Трпковића за знаменитог реформатора, који превазилази Сосигена и остале.

Ми не знамо да ли ће руски одбор бити у прилици да расмотри овај предлог г. проф. Трпковића, али свакојачко: овако брижљиво и стручно простудована ствар која тако много обећава резултатима франпантним и тачним, има права да постане ствар претреса у томе стручном одбору.

Биоград.

Бор. Поповић

Иавештај

о раду Српске Краљевске Академије
у 1899. години.

Из овог извештаја доносимо ове податке: — *Рађ у самој Академији.* — „Срп. Краљ. Академија имала је 50 које стручних, које заједничких, предсједничких и пуних академијских скупова.

а) *Академија природних наука* имала је 8 скупова, а примила је ове радове: 1. од академика С. М. Лозанића расправу *Хемијске колбинације*, која ће се објавити у 59. *Гласу*; 2. од академика Др. Ј. Цвијића расправу *Кафстна поља западне Босне и Херцеговине*, која ће се штампати такође у 59 *Гласу*; 3. од дописника Сп. Брусине *Иконографију неогенске малаколошке фауне*; дјело се ово није могло штампати због недовољних средстава; 4. од пок. Др. Радм. Лазаревића приложак српској фауни *До сад онајена варирања неколико наших лепидоптера*, штампан у 57. *Гласу*; 5. од гимн. професора Жив. Јуришића *Прилог за флору маховина у Србији*; 6. од Мил. Симића чланак *О маховинама у краљевини Србији*; 7. од Николе Ранојевића чланак *Прилог флори гљива у Србији*; сва три ова прилога биће објављена у 35 *Споменику* Академијину; још су примљене и дате академицима на оцјену расправе: 8. од Др. Богдана Гавриловића: *О тежинима алгебарских склопова* и *О аналитичким изразима неких функција*; 9. од проф. П. С. Павловића: *Формализација у друго-медијанским слојевима у Србији*; сем тога је ова академија: 10. примила и за проглашење нових академика Др. Ј. Цвијића и Др. Мих. Петровића одобрила приступне им академске расправе, које су

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

читане на свечаним скуповима Срп. Кр. Академије 2. и 9. јануара ове године. Још су овој Академији била упућена на оцјену два прилога (један из ботаничке и један из физиолошке научне области), која нису могла бити примљена за Академијина издања.

б) *Академија философских наука* имала је у прошастој години четири своја и два с академијом друштвених наука заједничка скупа; у кругу рада ове академије иду: 1. прикупљање и спремање грађе за велики Академијин Речник књижевнога језика српскога; 2. прикупљање грађе и припрема за издање новог Зборника српских народних пјесама; 3. расправе професора А. Гавриловића: *Истор. сећања у нашим нар. песмама о Краљ. Марку и Први лиричари и естетичари у новој српској књижевности*, од којих је прва примљена да се штампа у 58. Гласу, а друга је на оцјени у једног академика; 4. књижевника Н. С. Петровића из Женева, спис *Покушај за франц. библиографију о Србији и Хрватима*, који се већ штампа као засебно издање Академијино; 5. прихваћена је и г. министру просвјете и цркв. послова препоручена понуда пређ. проф. Јаше Продановића и проф. припр. Драг. Костића: да се, под надзором ове Академије, израде и о државном трошку штампају *Допуне српској библиографији*. Ни ова Академија није могла примити за своја издања једну расправу (из области класичне филологије).

в) *Академија друштвених наука* имала је 4 своја и два скупа заједно с Академијом философских наука, на којима су приказани и за штампу примљени ови научни прилози: 1. од академика П. Срећковића: *Критички преглед истор. извора о Кнезу Лазару и о Краљевићу Марку*, који се штампа у 36 *Споменику*; 2. од академика М. Ђ. Милићевића: *Белешке о црквицама, црквама и манастирима у краљевини Србији*, које ће се штампати у истом *Споменику*; 3. од академика Валтазара Божића: прилог историји старог Дубровника *Писма (из Рима) Роси Градићу*, која ће се штампати у 37. *Споменику*; 4. од академика Јов. Мишковића: *Један прилошки о боју на Марици*, који ће бити штампан у 58. *Гласу*; 5. од проф. Јов. Н. Томића: расправа *Црнојевићи и Црна Гора од г. 1472 до 1528*; 6. од проф. Ст. Димитријевића: расправа *Односи пећских патријарха с*

Русијом у XVII веку; одлука о овоме спису још није донесена. — На заједничком скупу с Академ. философских наука ова је Академија донијела ове одлуке: 1.) да се прегледају, опишу и унесу у каталоге сви писани споменици из историјске архиве и рукописне збирке Срп. Краљ. Академије и Нар. Библиотеке; 2.) да се почне спремати за штампу велики зборник за историју, језик и стару књижевност српскога народа, чега ради је одређен и нарочити одбор.

г) *Академија Умјетности* имала је три скупа и на њима се бавила овим пословима: 1. одлучила наставити рад на прецртавању иницијала и шара из старог српског јеванђеља вел. војводе Николе Стањевића; 2. приредила изложбу снимака из старих српских манастира, које су радили академик М. Валтровић и проф. Драг. С. Милутиновић; 3. оцијенила умјетничку вриједност Етнографском одбору посланих прилога народне орнаментике, вокалне музике и оркестике;

д) *Академијино предсједништво* имало је 18 скупова, на којима су отправљени ови послови: извршиване одлуке стручних Академија и цјелокупне Академије, спреман буџет, одређивани хонорари, одлучивано о везама с другим просв. установама и о размјени издања и т. д.

ђ) *Цјелокупна Академија*, сем два свечана скупа за проглашење нових академика, имала је седам редовних и један главни год. скуп, на којима је ово урађено: 1) одлучено уређење Академијине књижнице, чега ради изабран и други привремени секретар; 2) судјеловано у сахрани Академијиног предсједника Јов. Ристића, сем учешћа у спроводу, прилагањем вијенца и одлуком о опроштајној бесједи; 3) судјеловано у прослави Пушкиновој и Змајевој и у књижевној четрдесетогодишњици Дучићевој; 4) бирали нови прави и дописни чланови Академије, секретари посеб. Академија за 1900 г. и прегледачи рачуна за 1900 год.; 5) продужено судјеловање у раду одбора за набавку књига у Нар. Библиотеци и у раду Универзитетске комисије; и т. д.

Рад у Академијиним одборима.

а) *Рад лексикографског одјека* био је у два правца: исписивање ријечи из књига српске новије књижевности, и купљење ријечи по народу. — По првом послу означаване су ријечи у 130 књ. (1830 таб.) и исписано је 75·057 листића, што са пређашњим

износи свега 263.211. На означавању ријечи у књигама радило је осам лица, а на исписивању, сређивању и убацивању шеснаест. Позиву за купљење ријечи одазвала су се 53 скупљача са 49.150 ријечи из живог народног говора. Највише је ријечи из Србије и из Црне Горе (по 20.000 и нешто више), а остало је из Старе Србије, Македоније, Далмације, Барање, Хрватске и Баната. Међу скупљачима највећи је број учитеља из свих српских крајева, па онда ученика учит. школе, професора и др. С раније добивеним збиркама има сада одсјек свега 69.750 народних ријечи. Цјелокупна грађа за рјечник износи до сада 352.964 листића.

б) *Рад у етнографском одбору* иде у два правца: рад на спремању зборника српских народних пјесама и рад на испитивању српских села. У првом одсјеку, осим прикупљања народних пјесама од појединих скупљача из народа, прегледано је од почетка рада још 290 разних дјела у којима су нар. умотворине објављиване (59 књига засебних збирака, 79 год. књижевних листова, 112 књига повремених издања, 23 календара и 17 других зборника). Из њих је на засебним листићима исписан садржај 1145 краћих жен. нар. пјесама. Уз то је забиљежен још и знатан број других народ. умотворина. Рукописних збирака сада има академија 40 са 656 јуначких и 2350 женских пјесама; 178 нар. приповједака, 2380 пословица, 2389 загонетака и питалица, 150 подскочица и бројеница, 469 гатања и бајања и 65 описа нар. обичаја и љекарстава. Рад на испитивању српских села настављен је по упуствима за испитивање села у Србији и осталим српским земљама, а нарочита се пажња обраћа на питања која су се студијом извјештаја показала као важна. Према прикупљеном материјалу почет је рад на одређивању главних центара из којих су остали крајеви насељавани. Пришло се и изради антропогеографских карата за поједина села и цијеле, потпуно испитане, области. Даље је истраживан основни облик српске куће и све промјене кроз које је тај облик пролазио. Сад се поглавито прибирају подаци из осталих српских покрајина, пошто је из краљевине Србије

довољно грађе добивено. До сад је сређено 1200 описаних села, и то ове године 200, а остало раније.

в) Одбор за Мариновићеву задужбину имао је свега један састанак, на коме је досуђена награда спису пок. Светолика Ранковића: *Порушени идеали*.

Академијина издања. У 1899. години штампани су ови списи: 1. Академијин Глас 55. и 57.; 2. Академијин Споменик 34.; 3. Дубровник и османско царство, I књ.; 4. Пирхово путовање по Србији 1829 год.; 5. Годишњак Академијин XI и XII књ.; 6. О трошку Баталакиног фонда штампана је II књ. Историје срп. устанка, а из редовних доходака Академијиних помогнуто је штампање: 7. Музикалија академика Дав. Јенка. У штампи су: Глас 58. и 59., Споменик 35., 36. и 37. и Француска библиографија о Србима и Хрватима.

Народна Библиотека. Крајем 1899. год. било је у Нар. библиотеци 31.970 дјела у 69.830 свезака (од којих 10.190 дупликата.) Рукописа је било 625, штамп. првина 141 (дупликата 16), геогр. карата, слика и т. д. 2293 у 999 нумера (62 дупл.), политичких новина 961 у 233 нум. (295 дупл.). Свега дакле библиотечких предмета 74.223. Буџет Нар. библиотеке износи 24.280 дин., од којих 800 за набавку и повез књига, а остало на плате чиновника и служитеља и на канц. трошкове.

*

По прочитању некролога умрлим члановима: Јовану Ристићу, В. Григор. Васиљевском и почасним: Владимиру Јакшићу и Миловану Јанковићу, председник Академије г. С. М. Лозанић објави да су на главном годишњем скупу 7 фебруара о. г. изабрани: а) за правног члана Академије друштвених наука Љуба Јовановић, досадашњи јој дописник; и б) за дописног члана Академије природних наука Г. Н. Златарски, проф. у Софији и досадашњи почасни члан академијин. — За секретаре стручних Академија у години 1900.: а) Дим. Нешић за Академију природних наука; б) Љуб. Стојановић за Академију философских наука; в) Љуб. Ковачевић за Академију друштвених наука; и г) Мих. Валтровић за Академију умјетности.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Кроника

Српска

* *Морало је бити* зове се приповијетка што је написао један млађи књижевник под псевдонимом Раде Јовановића. Цијена јој је 60 хелера. Ова књижица са својих 70 страница у колико и није какав капиталан добит по српску лијепу књижевност, у толико је један врло радостан знак, да се под псевдонимом њеног писца крије име једног младог талента, име једног приповједача интелигентних књижевних манира. Сам сиже ове црте, то је епизода из бурног живота ђачке младости у вреви великоградског метежа. Љубав, страсна себична љубав и љубав кокете, која ни по природи ни по свом положају не може сва да се преда, сву себе да поклони чистој љубави свога драгана. Тема омиљена и тема толико обрађивана. Херман Бар је исту тему у свом *Staar*-у као драми опширније изнио и са толиком суптилношћу строга критичара и духовита писца приказао, да је управо ријешило то питање. Глулица, пјевачица она није своја, она није чак ни једног човјека, она је публикина. Нико нема права на њену потпуну посесију и сви имају удјела у том праву више или мање. Позоришни морал, етика, све, све је то засебан свијет. Њега ваља познати и разумјети па му и праштати. Праштати и чувати га се, јер љубав једне позоришне красотице колико може да је силна и пуна „жестоких срчаних емоција“ исто толико нема сталне преданости ни трајне асимилације са својим љубавником. Писац нам је ове моменте, без великих претензија, изнио и вјерно и занимљиво цртајући нарочито изврсно карактер Костантина Лазаревића. Све то у осталом не би било од претежне важности, да нам г. Јован Радонић није овом књигом дао нешто више. Наиме толико одличних потеза свога пера, толико финих и погођених неких описа и толико лијепе и отмијене конверзације, да нам овај кратки предудиум може много да гарантује за даље радове лијепе књижевности — непознатог писца. Ово рекосмо без резерве а на писцу је да нас не утјера у лаж.

* Познати млади и даровити приповједач *Борисав Станковић* написао је нов комад за Српско Краљевско Позориште у Биограду под насловом *Костана*. Комад је из врањског живота.

* Dr. phil. Стев. М. Окановић, професор учитељске школе у Алексинцу позива на претплату сво-

је књиге: *Општа дидактика* или наука о општим начелима васпитне наставе. Износиће преко 125 штампаних табака велике осмине, а имаће и систематски и азбучни преглед садржине. Артија и техничка израда биће укусна. Цијена за уписнике је 4 динара, доцнија пак цијена биће 6 динара. У свом књижевном огласу надовезује даље: „Ја сам се трудио да у књижици изнесем у системи последње резултате из опште дидактике држећи се научног правца у педагогији. Како ова књига обухвата општа начела о васпитној настави, то ће она добро доћи сваком наставнику, па ма у којој школи он радио, па ма у ком облику настављао.“

* На стјечај, који је управа срп. краљ. народног позоришта расписала 9 марта прошле године, послата су јој сљедећа дјела: *Осветници*, трагедија у четири чина; *Никола Скобаљих*, трагедија у пет чинова; *Загорка*, трагедија у пет чинова; *Урош*, трагедија у пет чинова; *Војислав Славни*, историјска драма у пет чинова; *Заставник*, драма у четири чина; *Љилан и Оморика*, лирска драма у пет чинова; *Тако је морало бити*, драма у четири чина; *Зао удес*, позоришна игра у пет чинова; *Покајница*, слика из херцеговачког живота у четири чина; *Обичан човек*, комедија у три чина; *Несретно-сретни пар*, комедија у пет чинова; и *Због ордена*, шаљива игра у пет чинова. Од тих тринаест комада управа је по прегледу нашла, да би једино по својој књижевној вриједности могао бити награђен комад *Тако је морало бити*, али, на жалост, није му могла досудити никакву награду, за то што не одговара једном од услова у стјечају, који гласи: Сваки комад треба да је у толиком обиму да, приказан, даје целу једну вечерњу представу од 2 $\frac{1}{2}$ —3 сахата. Према томе у овогодишњем конкурс у ниједан комад није могао добити расписану награду. Управа је даље нашла да још два комада, поименце: *Љилан и Оморика*, и *Обичан човек*, због релативно боље обраде могу бити представљана; с тога је управа одлучила да понуди писцима ових комада, као год и горе поменутог комада *Тако је морало бити*, да им се та дјела представљају под обичним условима под којима се представљају српски оригинални комади.

* Наша врла сарадница госпођа *Јелица Беловић-Бернадзиковска* прикупља *Грађу за Технолошки Рјечник женског ручног рада*, од чега смо примили неколико табака на приказ. Овај потхват заслужује потпуну

060

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пажњу не само стручњака те врсте рада, но и пажњу шире публике, која би овом дјелу својим прикупљањем материјала припомогла, да изиђе што потпуније и колико је могуће тачније. Замашај сређивања оваке грађе, која ће да послужи као темељ за доцнији потпуни рјечник те струке, врло је велик али добро позната енергија и узорна марљивост господње Бернадзиковске даје нам гаранције, да ће то дјело истрајно и концу привести. Не упуштајући се у детаљну оцену саме ствари, напомињемо само, да се има у овом раду на уму Вук, његов Рјечник и његов принцип при купљењу ријечи.

* *Г. Слободан Јовановић*, ванредни професор Велике Школе, и наш одлични сарадник постављен је за редовнога професора јавног и међународног државнога права на Великој Школи. Честитамо!

* *Њ. В. српски Краљ Александар* поставио је за предсједника Српске Краљ. Академије Наука бенефактора г. Јована Мишковића, академика.

* *Г. Михаило Исавловић*, члан фрајбуршкога позоришта, одличан умјетник и г-ђца *Шумовска*, чланица циришког позоришта, допутовали су у Биоград.

* *Objavljenje* српевао *Milivoj Strahinić. Dio II. Sporić 2—4. Rijeka. Tiskarski i litografski zavod Emidija Mohovića nakladnika 1899.*

* Изписао је 10. свезак грофа Л. Н. Толстога *Васкрсеније* с руског превео Јован Максимовић. Издање њижкарнице код Вука Ст. Караџића Св. Ф. Огњановића у Срем. Карловцима 1900. Цијена 40 хелера.

* Примили смо на приказ *Умију у Поганцу* или *Побједа Православља* Прилог к историји српске цркве у вараџдинском бенефактату. Написао: Никола Станков—Кукић. Цијена 40 хелера. У Новом Саду, Штампарија Борђа Ивковића. 1900.

* Има књига, које издавачи никако и не шаљу редакцијама на приказ. За њих дознате тек из глупаве какве рекламе међу огласима политичких листова, где им се поје славопоји. Тако се и нехотице забатргава човјек о какву дебелу купусару са страшним насловом и грозним бројем страница што се прештампавалу из оних километарских подлистак неких биоградских дневних листова. Ови романи на метерценте из страних литература управо нас пренеражују. Ако се њима трују други народи, њих је толико да могу и поднијети неке губитке, али на ово мало Српства толика доза душевног отрова, то је... Ми упозоримо државно одвјетништво у Биограду на оваке и сличне појаве. Кад је полицијом забрањено покварено пиће, отровни алкохоли који убијају тијело грађана, зар да та држава нема обзира на здравствено стање душа својих грађана. Јест, ту не вриједи критика, ријеч, савјети — полицију позивамо у помоћ! Није то случајно за ове двије или три хрпе штампаних табака пред нами, ми у опће вапијемо због ове кухне атмосфере. Срећа што се ова дјела штампају на артији што се њоме муве трују те се бар на ту цијел дају ове бездушне странице употребити.

Славенска

* У листу *Миръ Божій* штампало је своју најновију приповијетку приповједач руски Потапенко. Натпис је приповијетци Примиреніе. У једноме селу живе два попа, премда би, по послу, и један био довољан. Ипак обојица попова ту же се, да им је тешко. Једноме од њих, оцу Мартирију, долази мужик Терешка, молећи, да му сахрани матер. Овај због зиме, због даљине и због тога што је Терешка сиромаш, шаље га другоме попу оцу Василију. Наравно и отац га Василије одбија и тако га шаљу од Понтија до Пилата. Но ради овога посвађају се и попови и жене им. Отац Мартириј ије у варош да Василија ту же владици. А владика, паметан човјек, помири их на најпростији начин. Он им додијели и трећег попа, да им тешки посао олакша. Тако би морали и стан и онако слаби приход дијелити не на двоје него на троје. Владичина досјетљивост одиста успје! Оба се попа приљубише један другоме, као и попадаје и мир наступи. Али кад су они примирени, од чега ће живити нови поп? пита писац. С тим питањем и завршује приповијетку. Приповијетка је написана мајсторски, као и остале Потапенкове ствари. Српској публици познат је он са красне приповијетке *Истинска служба* (превео М. Ђ. Милићевић) и многих ситнијих. У *Зори* му је изишла приповијетка *Парче хљеба*.

* *Вл. Немировић Данченко*, књижевник руски, написао је нов роман под натписом *Въ степи*. У Срба је познат са својих радова *Рускиња* (превела Живана Ст. Милићевића) *Злато, злато, злато* (превео ?) и још неких ситнијих приповјечица, штампаних у разним листовима српским.

Сцрака

* *Quarante ans de Théâtre* зову се књиге што су почеле да излазе као заоставштина познатог а наскоро преминулог француског критичара Франциска Сарсеја. Он се сам никад није могао да одлучи на издање својих позоришних фељтона у књигама. Њихов број износи на 2000. Мислило се с почетка да би они изнијели на 40 књига, а доцније се испоставило да би их било и 80. Издавачи су сретном мишљу вођени учинили избор најбољих му ствари и мисле у цијеломе да ће изнијети до 8 књига. Наслов им је *Четрдесет година позоришта*.

* Академија браће Гонкура, што је основао Едмонд Гонкур својим тестаментом, конституисала се, пошто се изравнала ствар неких рођака гледе насљедства. Академија може имати десет чланова, којима припадају познати аутори Октав Мирбо, Хуисман, Paul Margueritte, браћа Rosny, Lucien Descaves и Леон Доде.

* *Балзакова* дјела постају августа мјесеца о. г. слободна за прештампивање књиџарима пошто се тог мјесеца навршује педесет година од његове смр-

ти. Lovenjouл међутим има још врло много нештампаних рукописа Балзакових, чији је садржај оглашен у *Figaro* од 2 марта о. г.

* У *Nimes*-у откривен је споменик славном француском романијеру *Алфонзу Додеу*. Тараскон још не попушта од своје срдње према покојнику због његових тарасконских ругања и исмијавања. Тако су и сад демонстративно одсуствовали.

* Париски часопис *Revue générale des Sciences pures et appliquées* доноси у своме априлском броју читав низ стручних чланака о нашој домовини. За сада ћемо их само навести, док из компетентног пера не добијемо опширнију оцјену, која ће нашим читаоцима јасно да покаже *коликом* и *каквом* су објективношћу написани ови чланци. Такође, наводећи их, дужност нам је да свратимо на њих пажњу и осталој српској штампи и да је замолимо нека би порадила, да се они никако не провуку неопажени, ни овамо међу нама а још мање међу Французима, јер кад нам странци посвећују и мало пажње, (а нарочито кад то чине, као овог пута, у ком свом угледнијем часопису), од неопходне је потребе да она публика, којој су ти састави намијењени, стече јасно и исправно мишљење о стварима третираним у тој прилици. Више смо се пута, на жалост, увјерили да то не бива, јер се често због разних разлога (нарочито политичких) тако далеко ишло, да је страни читалац добивао баш противан појам. С тога смо ми у више прилика на овом мјесту позивали наше раднике, да баш на оном језику, на коме се појави какав састав о нама, прикаже у потпуној свјетлости колика му је вриједност, ако је тако, а ако није, да истим критичким путем покаже све мане и тенденцијозно изопачивање. Ми за сада о ниже наведеним чланцима нећемо ништа говорити, него доносећи их поименце молимо наше стручњаке да о њима у нашој штампи озбиљно проговоре, а онима који француски пишу нека је на аманет да о њима у ком париском листу изреку свој суд. Ево тих чланака: Louis Olivier: *Јавна настава у Бос. и Херц.* Садање елементарне школе: мухамеданске, конфесијоналне, католичке и комуналне школе. Трговачке, техничке и више мушке и женске школе. Школски буџет.) Gervais-Courtellemont: *Ислам у Б. и Х.* Emile Demenge: *Јавне грађевине у Б. и Х.* Daniel Zolla: *Половјелство и шумска експлоатација у Б. и Х.* Joseph Godefroy: *Полопривредне колоније у Б. и Х.* A. Lebrun: *Рударство и рударска експлоатација у Б. и Х.* Emile Demenge: *Садање стање индустрије у Б. и Х.* Louis Wouters: *Бос.-херц. трговина.* Joseph Godefroy: *Законодавство у Б. и Х.* Joseph Godefroy: *Бос.-херц. финансије.*

* Чудно се развила у Енглеској грађљивост за добитком на пољу литерарног тржишта. Чим који аутор дође до извјесне славе, одмах се грабе књижари и издавачи да и најнезнатније отпатке његова пера у виду књиге сачувају за вјечност. Тако су

сада подлистке, које је *Киплинг* као изасланик индијских новина о својим путовањима, у којима је своје утиске површно по папиру шарао, издали у двије књиге. Цијело дјело одаје брзину писања аутора и равнодушност издавача. Аљкави ови фељтони пуни су осим других слабих особина још и врло нетачних цитата, тако да у једном цитату из *Хамлета* има пуне четири заблуде. Што је *Киплинг* осјећао потребу да се у предговору извини, похвално је, али необично комично.

* Белгијски француски *Georges Barral* оснива једну *Колекцију* за Француске писце што живе ван Француске. У њој ће бити заступљени аутори из Француске Швајцарске, Канаде, Мавритије и један мали дио Италије (Аоста) а нарочито из Белгије.

* *Scritti postumi di Alessandro Manzoni* — Pietro Blambilla. — Велики Ломбардски књижевник веома је мало марио за публицирање својих радова. Његово дјело *Le Pentecoste* четири године лежало је затворено у писаћем столу. Тај страшиви пјесник по десет пута би прочитао просто обично писамце прије него што би га упутио пријатељу, те би се одиста данас пренерасио, гледајући, да је по његовој смрти најприје издато пет а сада новијех десет замашнијех свезака његовијех радова.

* *Simplicite di Ferdinando Martini*. — Ово су студије и успомене цивилног комесара за Еритреју Р. Мартинија. У овој прелијепјој збирци са симпатијом и заносом говори у Giusti-у, Puccini-у, Galdoni-у и др. Највећу пак пажњу обраћа на Giusti-а, којему посвећује готово половину својих студија.

* Jardo: *Firenze sotterranea*. — Ово је четврто издање књиге, која је први пут штампана 1884 г., Јардо, бистри новинар, сензационални писац романа у својој илустрованој радњи, пуној биљежака, успомена, описа и нацрта говори као социјалиста, описујући невоље, нечистоће, грозоте и страшила онога центра Фиренце, који је данас одиста заслугом ове књиге и срушен. Писац као модерни човјек није хтио жртвовати просвјету, чистоћу, здравље народно за хагор Енглеза, који су оне старине жељно и радознано похађали и испитивали.

* *Poesie scelte di V. Riccardi di Lautosca*. — Пјесме су већијем дијелом сатиричне али праведне и мудре. Mazzoni-јев предговор веома је занимљив и пун анекдота.

* G. Lanzalone: *L'arte voluttuosa*. — Професор Lanzalone омиљени италијански пјесник, оштри полемиста, у литерарном свијету веома добро познат и чувен као ватрени бранилац Морала у умјетности, издао је дивну књижицу, којој је наслов: *L'arte voluttuosa*. — Златно ово дјело, написато је чистијем милонзвучнијем италијанскијем језиком у глаткој и елегантној форми. Мило нам је што можемо примијетити, да аутор не расправља егзагерацијом, а још мање фанатизмом, омиљену горе спомену тему. Док је увијек јасан, бистар, *тиран*, *непристран*, не

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

слиједи стопама данашњијех францускијех пуритана, нити се угледа на аукторе гласовите *Lex Heinze*. — Пошто је умјетност начин (вјештина) *узбуђивања наших осјећаја и другијема*, најбоље средство међу собног опћења људи, моћније и од самога језика, професор Lanzaone кори Толстоја, што је управ запуштио покушај да дефинира Љепоту, што ју је са свијем искључио, према једно дјело умјетности, да успешно узмогне означити и исказати осјећаје, потребно је и нужно, да буде *лијепо* дјело. — Веома је интересантан чланак о Љепоти. Она је вад, који од објекта полази субјекту. Овај даје осјећај (сензацију); — онај пак има способност, да тај осјећај породи и створи. Отуда Lanzaone тумачи промјене и разлике уписа публике, т. ј. говори о субјективној способности, да процјењује Љепоту. — Разлаже даље о Ругоби (Грдоби), која је дио умјетности, као што је Лаж (погрјешка) дио науке. Говори о Добру, које — спојено са Љепотом — одговара Истини. Добро је сте дјело Истине, а Љепота је њезина форма. У будуће — вели професор — треба да влада у знаности: *Љепота у Истини, а за Добро*. — Шиба за тијем бесрамни натурализам, који заборавља убави и крајни цвијет, те гледа ђубре, из којег је он и постао.

* De Amicis: — *Memorie* — У писању De Amicis-а све изгледа бисер и драго камење па описивао он најмању ствар, приповиједо најмањи анегдот, изривао најобичнији осјећај. Стил у мудрој његовој простоти и једноставности заноси и очараву унутарњом појозијом, која потиче из човјечије душе и из истинскијех догађаја. De Amicis је прави књижевник, који много види, много зна казати, а који хоће и тражи, да други још више мисле. Он заповиједа душом свога читаоца и великом лакоћом доводи га камо је њему драго, и на смијех и на плач. — Ово је скуп одјелитијех епизода разноврснијех описа, који се ипак невидљивијем и тајанственијем нитима вежу једни са другијема. Према је De Amicis почео годинама старити, дух је његов ипак још млад, свијетао, пун маште. Перо је његово тако лагано, мастионица богата, да је гдје-гдје описивање толико готово, спремно, разнолико, *saisissant*, да поређа у нама утиске онакове као и новоизумљени чудотворни кинематограф. У оно 407 страна нема једне, да није богата утисцима, пуна свијетлијех слика и боја, лаког разумијевања, веселог расположења.

* Славни мађарски сликар *Михаило Мункачи* умро је у лудници код Бона, у Њемачкој, гдје је био на лијечењу. Он се родио у Мукачеву и право му је презиме Либ (Lieb) и родитељи су му били Нијемци. Почео је учити столарски занат, али један сликар видио му је дар и упутио га је на прави пут.

* Из Атине јављају, да су, приликом копања у некаку винограду, на 3. априла нашли *Софоклов гроб*. У саркофагу су нашли неколико костију главе и 14 драгоцених атичких лекитоја (посуда за чување зејтина и мирођија). На саркофагу је урезано име *Софоклес*. Саркофаг ће смјестити у средишњи музеј.

* Млади српски приповједач *Милан Будисављевић* за кога смо погрјешно донијели да је постављен за професора Препарандије у Сомбору, именован је за професора класичних језика и књижевности на кр. реалци у Карловцу. Честитамо!

Чишуља

† **Јован Ђорђевић** професор Велике Школе у пензији умро је први дан Васкрса у Биограду у својој 75. години. Пренашајући и ово свијетло име из читуље живих у читуљу мртвих, за сада сузним оком а болом у души кличемо: слава ти и покој ти великој твојој души!

† Још један српски витез склопио је очи за навјек. **Паја Путник** умрорљени краљевско српски потпуковник, у својој 73 години живота, испустио је своју племениту душу. Као филозоф Пештанског универзитета ступи он 1848 године у III батаљон XII панчевачке граничарске регименте, те је изишао на глас као неустрашив јунак, а то је доказао и као српски официр, ступивши стално у српску војску кад је 1876 године букнуо српско-турски рат. Покојник је радио и на књижевном пољу. Многи су његови војнички радови изишли у засебним издањима а многи по часописима. Остало је доста и рукописа. Покојник је био и сарадник нашег листа, давши нам за 3 број једну своју лијепу ратничку усмену. Лака ти српска земља и слава ти српски витеже!

† **Милош Пејиновић**, бивши професор и књижевник српски, а првих година и сарадник *Зоре* преминуо је први дан Ускрса у Пожаревачком затвору, гдје је био осуђен ради штампарских преступа. Лака ти земља!

† 21 Априла умро је хрватски pjesник **Хуго Вадалић** директор дољноградске гимназије у Загребу. Хрватска књижевност губи у њему ваљаног радника. Пјесме му је издала Матица Хрватска 1897 године. Мир пепелу његову!

СА ДРЖАЈ: Стојан Новаковић: *Словени балкански и њихова образованост*. — Пјесништво: † Вл. М. Јовановић: *Милован Видаковић*, (Господину Чеди Мијатовићу.) — Приповијетке: Свет. Ђоровић: *Дух времена сад је таки*, ни прича ни слика. — Alfred v. Hedenstjern: *Мајоров коњ*, превео Ђорђе Миловановић. — Ernst von Wildenbruch: *Убица*, превео Б. ски. — Чланци: Миланко М. Вукићевић: *Српски језик на Порти*, XV. и XVI. вијека. — Војвода Илија Пламенац: *Бој у Фундини*, из ратничких успомена. — Павле Поповић: *Француска Комедија*. — Аутобиографија Алфреда од Хеденстјерна: *Ego*, превео Б. М. — **Оцјене и прикази:** Максим Трпковић: *Реформа календара*, оцјењује Бор. Поповић. — *Извештај*, Срп. Краљ. Академије. — **Кроника:** — *Српска*. — *Славенска*. — *Страна*. — *Читуља*.

Претплату *Зоре* прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, и сви њени повјереници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 80 хелера. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петитредка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 12 хелера, за три оглашавања по 8 хелера, а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 60 хелера бидеживине.